

SCHOLIA

(Ως συντακτικά αναφοράς: B.L. Gildersleeve, *Latin Grammar*, & E.C. Woodcock *A New Latin Syntax*)

1,1 Serene: Ανναίος Σερήνος, φίλος του Σενέκα στο οποίο απευθύνει και στον διάλογό του 'De otio'. **tantum interesse:** το 'tantum' επίρρ. του ποσού, και το απαρέμφατο 'interesse' αντικείμενο στο πιο κάτω ρ. 'dixerim', 'interest inter aliquos = υπάρχει διαφορά ανάμεσα σε κάποιους'. Το ειδικό απαρέμφατο ως αντικείμενο προηγείται του ρ. προεξαγγελτικά ως παράθεση για λόγους έμφασης. **quantum...:** ενν. 'interesse'. **non immerito dixerim:** κύρια πρόταση με δυνητική υποτακτική 'θα έλεγα'. **cum..conferat, sed...nata sit:** δυο cum αιτιολ. προτάσεις. **ad vitae societatem:** εμπρόθετος προσδ. του σκοπού, η γενική υποκειμενική. **ad obsequendum:** εμπροθ. προσδ. με Γερούνδιο σε αιτιατική πτώση για δήλωση σκοπού. **imperio:** δοτ. σκοπού. Γυναίκες και άνδρες μπορεί να μοιάζουν μεταξύ τους, αφού και οι δυο προσφέρουν στην κοινωνία, αλλά διαφέρουν στους ρόλους, στο 'τι' προσφέρουν· έτσι διαφέρουν και οι Στωικοί από τους υπόλοιπους φιλοσόφους. **ut fere domestici et familiares medici:** 'σαν τους προσωπικούς και οικογενειακούς μας γιατρούς', αναφορική παραβολική πρόταση με ρ. το 'medentur', που εννοείται από πιο κάτω. Με την ιατρική ασχολούνται στην Ρώμη κυρίως δούλοι ή πρώην δούλοι απελεύθεροι. Ο πρώτος έλληνας γιατρός που λέγεται πως έφτασε στην Ρώμη το 219π.χ. ήταν κάποιος Αρχάγαθος από την Σπάρτη. Ένας ακόμη γιατρός από την Αίγυπτο, ο Ηλιόδωρος, έφτασε στην Ρώμη το 100μ.χ. αφήνοντας σημαντικό συγγραφικό έργο στα ελληνικά σχετικό με χειρουργικές επεμβάσεις. Την εποχή του Τραϊανού σημαντικός χειρουργός ήταν ο Αρχιγένης από την Συρία. Την μεγάλη επίδραση της ελληνικής χειρουργικής και ιατρικής εν γένει στην Ρώμη φανερώνει το έργο του A. Cn. Celsus. **aegris corporibus:** αφαιρετική συντασσόμενη με το 'medici' ως επιρρ. της αναφοράς. **non qua optimum et celerrimum est:** δευτερεύουσα αναφορ. πρόταση του τρόπου στο 'medentur'. **ineuntibus:** Dativus judicantis, (cf. 3,1 Videor mihi). **curae habent:** το curae δοτ. σκοπού στο habent, (Sall. Cat. 21,5 ut petitionem suam curae haberent.) **ut amoena...videatur:** ενν. 'haec via'. **qui...surrexit:** ADD.1. **extra omnem teli jactum:** 'πέρα από όλες τις ρίψεις των βελών'. 'Jactum teli' είναι η 'ρίψη βέλους', όπου μεταφορικά εννοούσαν την οποιαδήποτε συκοφαντική δυσφήμιση. 'Extra jactum teli' σήμαινε 'εκεί που δεν με αγγίζουν οι συκοφαντίες'. Η Στωική φιλοσοφία βάζοντας τους οπαδούς της να κάνουν την 'υπέρβαση' που απαιτείται, τους καθιστούσαν άτρωτους. **supra fortunam emineat:** η δύναμη της σοφίας βρίσκεται πάνω από την τύχη. (Για την αντίθεση των Στωικών στο τυχαίο γεγονός και στην δύναμη της Τύχης δεξ *Επίκτητος 'Εγχειρίδιον', passim*).

1,2 At ardua...sunt: ενν. 'ea loca per quae vocamur', το locus -i, έχει στον πληθυντικό ουδέτερο γένος με την έννοια της τοποθεσίας. Το 'loca' εννοείται και στα: ardua, abrupta, pleraque, abscisa, conexa, eadem illa, illis. **quae vocamur:** ADD.3 **plano:** sc. loco, αφαιρετική του μέσου. **aditur:** «γίνεται πρόσβαση», Sen. Dial. 11,16,5 per templa aditur, De Benef. 4,22,3 tuta ac facili aditur via, Tac. Germ. 2,2 raris ab orbe nostro navibus aditur. **ne...quidem:** μαζί. **Prima tantum pars:** κάθε αρχή είναι δύσκολη, πώς να εξαιρεθεί ο Στωικισμός; **invii speciem:** η γεν. της ιδιότητας. **ex longinquo:** δηλώνει την αφετηρία, «από μακριά». **speculantibus:** με το videri δοτική της αναφοράς. **cum...fallat:** αιτιολογία. **aciem...fallat:** 'εξαπατά την ακρίβεια στην όραση'. 'acies, -ei' σε στρατιωτική ορολογία είναι 'η παράταξη μάχης'. **deinde:** viz. «όταν κανείς μάθει περισσότερα για τον Στωικισμό». **propius adeuntibus:** με το adaperiuntur. **quae...congresserat:** ADD.1 **illis:** i.e. locis· με το redit, redeo: επανέρχομαι. **quae...apparebant:** ADD.1 **ex intervallo:** αιτία, 'εξ αιτίας της αποστάσεως', cf. 13,1. 15,2. 19,4

1,3 cum...incidisset: cum ιστορικός, 'mentio alicuius rei/personae incidit = γίνεται αναφορά μνήμης σε κά-τι/κάποιον'. **mentio Catonis:** πρόκειται για τον Marcus Porcius Cato Uticensis, 94-46 π.χ. Για τις σχέσεις του Κάτωνα με τον Στωικισμό, Πλουτ. Κάτων 10,1, όπου φέρεται ο Κάτων όταν υπηρετούσε ως χιλιάρχος στην Μακεδονία (67-66π.χ.) να επισκέφτηκε στην Πέργαμο τον Στωικό Αθηνόδωρο Κορδυλλίωνα (δες και

Cicero, Brutus 118, Cic. Parad.Stoic.2). **quod.. intellexisset:** αιτιολογική προτ. στον Π.Λ., εξ ου και η υποτακτική, η οποία αιτιολογεί το ρ. 'indigne ferebas'. **quod...posuisset:** αιτιολογική πρόταση επίσης στον Πλάγιο Λόγο με υποτακτική, η οποία αιτιολογεί το ρ. 'intellexisset'. **infra Vatinius:** cf. 17,3. **quod...esset erepta:** αιτιολογική πρόταση στον Πλάγιο Λόγο με υποτακτική, η οποία αιτιολογεί το ρ. 'videbatur'. **illi:** δοτική πτώση συντασσόμενη με το 'esset erepta' ως δοτική προσωπική. **dissuasuro legem:** η μτχ. του μέλλοντα σε δοτική πτώση, για να συμφωνήσει με το 'illi'. '*legem dissuadeo = αποδοκιμάζω νόμο*'. cf. Velleius Paterculus Hist. Rom. 2,33,1 *dissuadens legem*. **quodque...pertulisset:** επίσης αιτιολογική πρόταση στον Πλάγιο Λόγο με υποτακτική, η οποία συνδέεται με την προηγούμενη με τον 'que'. **a rostris:** Στον Μεγάλο Λατινικό Πόλεμο 340π.χ. οι Ρωμαίοι νίκησαν τους μέχρι τότε συμμάχους τους Λατίνους και εκμεταλλευόμενοι την νίκη τους αυτήν απέσπασαν την πόλη Άντιον από τους Ουόλσκους. Τα έμβολα (Rostra) των αντιπάλων πλοίων που συνελήφθησαν στο Άντιον το 338 π.χ. τα τοποθέτησαν στην αγορά ως βήμα των αγορητών για ανάμνηση της νίκης τους (Liv. 8.14.12). Πιο συγκεκριμένα τοποθετήθηκαν ως 'βήμα' στο Comitium, στον χώρο που από την περίοδο της βασιλείας στην Ρώμη χρησίμευε ως μέρος συνεδρίασεως των Comitia Curiata. Στην περίοδο της Δημοκρατίας το Comitium χρησίμευε ως τόπος συνεδρίασεως των Comitia Tributa (τουλάχιστον μέχρι το 145π.χ.). αρχαιολογικά έχει βρεθεί ο συγκεκριμένος κυκλικός χώρος Β.Α. του Forum εμπρός από την Curia Hostilia. Συν τω χρόνω άλλαξε το μέρος συνεδρίασεως των Comitia Tributa από το Comitium στον ναό του Κάστορος, όμως η ονομασία παρέμεινε Rostra. **ad arcum Fabianum:** ένα τόξο τιμητικό που υψώθηκε στην Sacra Via προς την ανατολική πλευρά της αγοράς από τον Q. Fabius Allobrogicus το 121π.χ. σε ανάμνηση της νίκης του εναντίον των Αλλοβρόγων. Είναι γνωστό και ως 'Fornix Fabiorum', cf. Cic.pro Plane 17, de Orat. II, 267, in Verr. I,19. **per...manus:** εμπρόθετος προσδιορισμός του μέσου. **voces/sputa/ contumelias:** αιτιατικές αντικείμενα στο ρ. 'pertulisset'.

2,1 quod..movereris: 'για ποιόν λόγο να ταραχτείς', πλάγια ερώτηση αντικείμενο στο 'habere', και το quod αιτιατ. της αναφοράς, Juv.III,152 Nihil habet infelix paupertas durius in se quam quod ridiculos homines facit, Sen. E.M. 101,14 Magnum beneficium est naturae quod necesse est mori. Cf. Cic. Inv. I,4 (Gild.525,2). **rei publicae:** γενική σε θέση παραθέσεως 'nomen res publica'. **nomine:** αφαιρ. αναφ. **quam...venundabat:** ADD.6 **hinc...hinc:** αφ' ενός...αφ' ετέρου. **P. Clodius:** πρόκειται για τον Publius Clodius Pulcher, γεννημένο το 92π.χ. Απασχόλησε αρκετές φορές την Ρωμαϊκή κοινωνία με την έκλυτη συμπεριφορά του. Μία από τις απρεπέστερες ενέργειές του ήταν η μεταμφίεσή του ως γυναίκα στην εορτή της Bona Dea με σκοπό να εισέλθει στους χώρους των γυναικών. Κατηγορήθηκε γι' αυτήν την πράξη αλλά αθωώθηκε στην επακολουθήσασα δίκη αφού δωροδοκήθηκαν οι δικαστές. Το 60π.χ. για λόγους ψηφοθηρικούς ζήτησε και πέτυχε να μεταπηδήσει στην τάξη των πληβείων με σκοπό να εκλεγεί δήμαρχος, κάτι που τελικά κατόρθωσε το 58π.χ. Πρότεινε μία σειρά λαϊκών μέτρων με σκοπό την εξασφάλιση της υποστηρίξεως των πληβείων. Προκειμένου να συναγείρει τα πλήθη άλλαξε την προφορά του ονόματός του από Claudius σε Clodius επί το λαϊκότερο. Δολοφονήθηκε στην προεκλογική περίοδο του 52π.χ. από τον Μίλωνα. **venire:** απρμφ. του veneo '*πηγαίνα για πώληση, πωλούμαι*', Cic. Att. 5,20, 5 *venibant*. **exemplar:** συντάσσεται με το 'Catonem' στο οποίο λειτουργεί ως κατηγορηματικός προσδιορισμός του τρόπου, '*έστειλαν τον Κάτων ως ένα πρότυπο - παράδειγμα*'. **certius:** συντάσσεται με το 'exemplar' ως επιθετικός προσδιορισμός 'το οποίο είναι πιο βέβαιο'. **sapientis viri:** γενική αντικειμενική στο 'exemplar'. **Hos enim:** το enim δείχνει την αντίθεση αλλά και σύγκριση ανάμεσα στους Οδυσσέα και Ηρακλή από την μια, και Κάτωνα από την άλλη δημιουργώντας και ένα συλλογισμό: '*Ο Κάτων ξεπερνά Οδυσσέα και Ηρακλή, και να σκεφτεί κανείς ότι αυτοί οι δύο ήσαν μοναδικοί στην αντιμετώπιση των κινδύνων, φαντάσου πόσο ικανός τώρα πρέπει να είναι ο Κάτων στο θέμα αυτό*'.

2,2 Cato non cum feris manus contulit... VS..cum ambitu congressus: « *Ο Κάτων δεν συγκρούστηκε με τα άγρια ζώα, γιατί δεν έτυχε να ζήσει με τους πρωτόγονους*» VS «*Συγκρούστηκε όμως με την "ambitus", την δωροδοκία, προκειμένου να αποκτήσουν όσο γινόταν μεγαλύτερη κοινωνική ή πολιτική δύναμη*». Σαν γνήσιος Στωικός αρνήθηκε κάθε κοινωνική ή πολιτική διάκριση στιγματίζοντας την αχαλίνωτη φιλοδοξία των Ρωμαίων πολιτικών που χρησιμοποιούσαν τέτοια μέσα. Για πρώτη φορά η ambitus απαγορεύθηκε με νόμο το 358 π.χ.

(Liv. 7,15,12). **quas...est:** ADD.6. 'quas' = 'feras'. **consectari:** υποκείμενο στο απρόσωπο 'est'. **venatoris agrestisque:** δυο γενικές που συντάσσονται με το απρόσωπο 'est' ως κατηγορηματικές της ιδιότητας. **monstra:** έχει ρίζα θρησκευτική καθώς σήμαινε το 'τέρας', δηλ. τον χρησμό, όμως χρησιμοποιείται κυριολεκτικά για τα 'θηρία' και μεταφορικά για τους 'άγριους ανθρώπους, τους απολίτιστους', Plaut. Poen. 273 monstrum mulieris, Cic. Cat. 2,1 nulla jam perniciēs a monstro illo. **quibus...posset:** ADD.2. 'quibus' = 'temporibus'. **caelum umeris unius inniti:** Είναι γνωστή η πολεμική των Στωικών προς την μυθική ερμηνεία του κόσμου. Διδάσκουν πως όλα στον κόσμο γίνονται κατόπιν μιας 'αιτίας', μιας 'φυσικής αναγκαιότητας', και από αυτήν την άποψη πλησιάζουν προς τον Δημόκριτο Πλουτ. Περί Ειμαρμένης 11,574 cf. 7,572. **excussa credulitate et saeculo...perducto:** δυο αφαιρ. απόλυτες, χρονικές μτχ. **cum ambitu:** εμπρόθετος προσδιορισμός με το 'congressus' που δηλώνει την συνοδεία. **multiformi malo:** επεξήγηση. **cum...cupiditate:** κι αυτό με το 'congressus'. **quam...non poterat:** ADD.1 **in tres divisus:** η μτχ. συνημμ. εναντιωματική. Η αναφορά στους Καίσαρα, Πομπήιο και Κράσσο. **adversus vitia:** 'απέναντι στα ελαττώματα' με το 'vitia' συντάσσεται η γενική 'civitatī'. **civitatī degenerantis et...sidentis:** οι μτχ. συνημμένες αναφορικές στο 'civitatī'. **pessum sidentis:** 'pessum sideo = κάθομαι στον βυθό = είμαι βυθισμένος'. **sua mole:** αφαιρ. αιτίας 'κάτω από το βάρος της'. **solus:** 'Ο Κάτων', κατηγορ. προσδ. **et...tenuit:** ο 'et' ενώνει τα δυο ρρ., 'stetit' & 'tenuit'. **cadentem:** συνημμ. μτχ. στο 'rem publicam', χρονική μτχ. **rem publicam:** αντικείμενο στο 'tenuit'. **quantum...poterat:** αναφορική επιρρ. του ποσού. **donec...se...dedit:** χρονική πρόταση. **abstractus:** συνημμ. μτχ. στο υποκ. του 'dedit', τροπική μτχ. **comitem:** 'έκανε τον εαυτό του συμμετόχο', κατηγορηματικός προσδιορισμός στο 'se'. **diu sustentatae ruinae:** το 'diu' ως επίρρ. με το 'sustentatae'. Το 'sustentatae', μτχ. του 'sustineo', συνημμ. αναφορική στο 'ruinae'. Το 'ruinae' δοτική ως αντικείμενο στο 'dedit', 'do me ruinae = παραδίδομαι στην καταστροφή'. **quae nefas erat:** ADD.3, υποκείμενο στο 'exstincta sunt'. Ό,τι είναι αδύνατον να διαχωριστεί από το άλλο, αν έλθει η ώρα της καταστροφής του ενός χάνεται και το άλλο. Κάτων και Δημοκρατία ήταν αδύνατον να διαχωριστούν, γι' αυτό πέθαναν μαζί.

2,3 purgamentis: αφαιρετική του μέσου στο 'adpersit'. **oris:** γενική του ουσιαστικού 'os, oris = στο στόμα', και συντάσσεται με το 'purgamentis' ως γενικ. διαιρετική. **tutus est sapiens:** Για τους Στωικούς ο σοφός άνθρωπος ήταν απηλλαγμένος από κάθε μορφή πάθους 'απάθεια', Επίκτητος, Dissertationes ab Arriano degestae, 1,4,3 'εί δ' ή ἀρετή ταύτην ἔχει τὴν ἐπαγγελίαν εὐδαιμονίαν ποιῆσαι καὶ ἀπάθειαν καὶ εὐροίαν, πάντως καὶ ἡ προκοπὴ <ή> πρὸς αὐτὴν πρὸς ἕκαστον τούτων ἐστὶ προκοπή', cf 4,1,29 cf. Χρυσίππος, Fr.Moral.144. Μοναδικός στόχος τους είναι η αρετή και μοναδικό κακό η κυριαρχία των παθών στην ψυχή. **nec ulla adfici:** adfici & αφαιρ. μέσου.

3,1 Videor mihi: κ.λ.: «φαίνομαι κατά την γνώμη μου» «νομίζω, θεωρώ», και το ρ. συμπληρώνεται με ένα απαρέμφατο ως αντικείμενο. Η δοτική είναι δοτ. προσ.: Dativus Judicantis, Cic. Lael. 19,8 sic enim mihi perspicere videor, cf. id. ad Famill. 4,13,5. **incensum, effervescentem:** κατηγορούμενο το πρώτο, κατηγορηματική μτχ. το δεύτερο. **haec sunt quae...detrabant:** Ό,τι ακολουθεί από εδώ και κάτω έως το τέλος του 3,2, συνιστά τις υποθετικές κατηγορίες που εκστομίζει ο Σερένος εναντίον των Στωικών φιλοσόφων. Το haec: υποκ. και η αναφορ. περιγραφική σε θέση κατηγορουμένου, ADD.2. **quae ne...quidem:** i.e. possunt, ADD.3. **nedum credi...possint:** ADD.3. Ο σύνδεσμος nedum παρουσιάζεται ανάμεσα σε δύο καταστάσεις (A) και (B) που είναι και οι δύο αρνητικές (non), και έρχεται να εκφράσει μία περισσότερο αυτονόητη και φυσιολογική άρνηση από αυτήν που έχει ήδη προηγηθεί. (Gild. 482, 5R2). Η (A) κατάσταση θεωρείται ευκολότερη από την (B), κι έτσι: 'όταν κανείς δεν μπορεί να κάνει το (A), τα εύκολα, πόσο μάλλον (nedum) θα κάνει το (B), τα δύσκολα'. Η καθ' αυτήν μετάφραση του nedum είναι πολύ λιγότερο, αλλά μέσα στον λόγο μπορεί να πάρει την θέση του 'πόσο μάλλον'. Ισοδυναμεί με το δικό μας 'που να...!', που λέγεται με την ίδια σημασία, ή και με το 'πόσο μάλλον', Ter. Heaut. 454 Satrapa numquam suffere ejus sumptus queat, nedum tu possis, «εδώ ένας Σατράπης δεν θα μπορούσε να αντέξει τις δαπάνες για εκείνην, που να μπορέσεις εσύ!», Liv. 40, 15,15 attonitus repentino atque inopinato, vix, quid objceretur, intellegere potui, nedum satis sciam, quod modo me tuear, = έκθαμβος από το ξαφνικό αυτό κακό, με δυσκολία μπορούσα να αντιληφθώ τι ήταν αυτό που παρουσια-

ζόταν, πόσο μάλλον να είχα σαφή αντίληψη, με ποιο τρόπο να προφυλασσόμουν! **ingentia locuti:** με τροπική σημασία στο *negastis*, 'αρνηθήκατε σοβαρολογώντας', *ingentia loquor* = 'σοβαρολογώ'. **cum...negastis:** επαναλαμβάνεται τρεις φορές σε τρεις ίδιες, χρονικές προτάσεις με τον *cum* να εκφράζει το προτερόχρονο σε σχέση με τους ενεστώτες που ακολουθούν, *negatis, negatis, itis infitias*, οι οποίοι δείχνουν όχι την χρονική στιγμή του 'τόρα', αλλά του 'πάντα', ως ενεστώτες διαρκείας, (Universal Present, Gild. 227), κατά συνέπεια το νόημα είναι: «μετά από την άρνησή σας (αφού αρνηθήκατε) ότι ο σοφός είναι φτωχός, δεν αρνείστε (δηλ. συνεχώς παραδέχεσθε) ότι αυτός...», cf. *cum cogitastis* 15,2. Ο τύπος *negastis* είναι παρακείμενος που έχει χάσει το πρόσφυμα 'νι'. **solere:** απροσώπως με υποκείμενο το *deesse*. **et servum et tectum et cibum deesse:** είναι γνωστή η απόρριψη του πλούτου από τους Στωικούς που ως μόνη 'αρετή' θεωρούν την 'σοφία', Χρυσίππος Frag. Mor. 65 όπου παραθέτει την αξία της 'αυτάρκειας'. **alienari, emitter, audere:** τρία απαρέμφοτα ως αντικείμενα στο 'non negatis'. **quidquid uis morbi cogit:** κ.λ. 'ό,τι επιβάλλει η δύναμη της αρρώστιας', δηλ. 'ό,τι επιβάλλει στον σοφοί η νοσηρή του διάθεση'. **itis infitias:** *infittias eo:* «αρνούμαι». **veniturum:** cf. *venire* 3,1 **sublato alte supercilio:** αφαιρετική απόλυτη, τροπική μτχ. **in eadem...descenditis:** 'κατεβαίνετε στα ίδια σημεία'. **quae ceteri:** ενν. <in> *quae ceteri* <descendant>, Add. 3. **mutatis rerum nominibus:** αφαιρετική απόλυτη τροπική μτχ.

3,2 Tale itaque aliquid et in hoc esse: «κάτι παρόμοιο νομίζω ότι συμβαίνει και σ' αυτόν εδώ την τωρινή σου εξαγγελία». Ως 'τωρινή εξαγγελία' (*hoc*) ο Σερήνος θεωρεί την άποψη του Σενέκα πως 'ο Στωικός σοφός δεν βλέπεται ποτέ από κανένα' και υποψιάζεται (*suspicio*) πως πρόκειται για μία ακόμη νέα, καινούργια αντίφαση των Στωικών ανάμεσα στην θεωρία τους και στην πράξη. **quod pulchrum atque magnificum est:** ADD.5 **accepturum esse:** επεξηγηματικός απαρέμφοτα στο προηγούμενο 'quod'. **quae discitur:** ADD.1, η αναφ. σε θέση επιθ. προσδιορισμού όπως το *vulgaris*. **neminem illi temptaturum <esse> facere <injuriam >:** i.e. *nemo temptabitur facere illi injuriam* c.f.4,1 **Stoicus fio:** «γίνομαι Στωικός». Ο Σερήνος δεν είναι οπαδός του Στωικισμού. Η πρότασή του αυτή έχει και μία δόση ειρωνείας.

Εξετάζοντας από λογικής απόψεως τις παραγράφους 3,1-3,2 βλέπουμε ότι εδώ ο Σενέκας παρουσιάζει τις υποθετικές αντιρρήσεις που θα έχει ο Σερήνος απέναντι στην Στωική διδασκαλία, την οποία όμως δεν την έχει κατανοήσει πλήρως. Οι αντιρρήσεις του αυτές είναι, όπως παρουσιάζονται, οι ακόλουθες:

Πες μου, Σενέκα: εσείς οι Στωικοί φιλόσοφοι τι εννοείτε με την διδασκαλία σας;

1^η) Λέτε ότι ο σοφός δεν είναι φτωχός (*rauperem negastis esse sapientem*, 3,1), αλλά την ίδια ώρα παραδέχεσθε ότι του λείπουν δούλοι, σπίτι, τρόφιμα.

2^η) Λέτε ότι ο σοφός δεν παραφέρεται ποτέ (*negastis insanire*, 3,1), όμως την ίδια στιγμή ομολογείτε ότι ο σοφός παρακινείται και καθοδηγείται από την νοσηρότητά του.

3) Λέτε ότι ο σοφός δεν είναι δούλος (*negastis seruum esse*, 3,1), όμως παραδέχεσθε ότι θα δεχθεί να το πουλήσουν, και ότι θα υπακούει στις εντολές του κυρίου του.

4^η) Λέτε ότι ο σοφός δεν δέχεται κανένα πλήγμα. Τι εννοείτε μ' αυτό; Μήπως εννοείτε ότι α) δέχεται πλήγματα (*extra indignationem*, 3,2); Ή β) ότι δεν δέχεται κανένα ποτέ πλήγμα (*extra iniuriam*, 3,2); Αν συμβαίνει το (α), τότε δεν μας λέτε και κάτι σημαντικό, αφού όλοι μας κάποτε συνηθίζουμε στα συνεχή πλήγματα. Αν πάλι συμβαίνει το (β), τότε μιλάτε για άνθρωπο υπερφυσικό, άτρωτο.

3,3 quo...permittatur: ADD.2 **'Quid ergo nemo erit qui lacessat, qui temptet':** η απορία του Σερήνου, «τελικά ο Στωικός σοφός δεν βλέπεται, ή βλέπεται αλλά δεν τον νοιάζει; αν συμβαίνει το πρώτο, τότε έχει καλώς, αν συμβαίνει το δεύτερο, τότε η εξαγγελία σου είναι άχρηστη». Για τις αναφ. δεξ ADD.4 **Nihil...tam sacrum est:** «Ακόμη και τα ιερά πράγματα δεν είναι άτρωτα». **quod...non inueniat:** ADD.4 **sed non ideo divina..:** «Μπορεί τα ιερά να μην είναι άτρωτα, αφού υπάρχουν πάντοτε αυτοί που προσπαθούν να τα πληξουν, να τα προσβάλουν». **qui...adpetant:** 'adpeto = επιτίθεμαι', ADD.3. **ultra se:** «μακριά από αυτούς τους ίδιους». **positam:** αίτιον. **non tacturi:** εναντίωση. **non quod non feritur sed quod non laeditur:** «απρόσβλητος δεν είναι αυτός που δεν πλήττεται, αλλά εκείνος που δεν πληγώνεται». Ο Στωικισμός

εξασφαλίζει το 'δεν πληγώνομαι' και όχι το 'δεν πλήττομαι'. Για τις δύο αναφ. δεξ ADD.3 **ex hac...nota:** αναφορά, «σε σχέση με αυτήν εδώ την παρατήρηση».

3,4 Numquid dubium est quin...: είναι διαπιστωμένο πως πιο μεγαλύτερη δύναμη έχει εκείνος που τον πολεμούν, αλλά δεν τον νικούν, παρά εκείνος τον οποίον δεν τον χτυπά κανείς. **robur:** κατηγορούμενο. **quod non vincitur:** υποκείμενο στο 'sit', ADD.1 **quod non lacessitur:** υποκείμενο στο 'sit', ADD.1 **cum...sint:** cum αιτιολ. **quae...respuit:** ADD.3 **si nulla illi injuria nocet quam si nulla fit:** «ο Στωικός άνθρωπος είναι ανώτερος όλων των άλλων όχι αν δεν μπορούν οι εχθροί του να του επιτεθούν, αλλά αν οι επιθέσεις τους δεν τον αγγίζουν». **et illum fortem virum dicam:** το dicam μέλλον οριστ., το virum κατηγ. στο illum. **quem...non subigunt:** ADD.1, cf. 14,2 *qui...placet*. **non cui... otium est:** ADD.1

3,5 injuriae obnoxium: το obnoxius με δοτική σημαίνει 'εκτεθειμένος, έκθετος', Tac.H. 3,55 *infidis consiliis obnoxius*. **quam multa in illum coiciantur tela:** πλάγια ερώτηση σαν υποκείμενο στο απρόσωπο refert. **cum sit:** αιτιολογία. **nulli penetrabilis:** αφαιρετική του ποιητ. αιτίου, και το επίθετο με παθητική σημασία, cf. Seneca, Nat. Quaest. 6,20,4 *Terra autem penetrabilis ventis est.*, Ov.Met.12,166. cf.Stat. S. 3,5,21, Stat.Th. 2,653 Just. 4,1,2. **Quomodo...:** η ψυχή του Στωικού ανθρώπου είναι: α) σαν το διαμάντι που όσο κι αν το χτυπάς δεν το θραύεις, β) σαν το άφλεκτο υλικό που νικά την φωτιά και γ) σαν τα βράχια που σπάζουν τα κύματα και τα ίδια μένουν ανίκητα. **inexpugnabilis ferro:** η αφαιρ. όπως με το penetrabilis. **id roboris:** γεν. διαιρετική. **quam illa quae rettuli:** i.e. lapidum, adamas, quaedam non...consumi, scopuli. Για την αναφ. δεξ ADD.1

4,1 qui...temptet injuriam?: «που να επιχειρήσει να κάνει ζημιά στον σοφό;» cf. 3,5,ADD.4. **Temptabit:** i.e. *facere sapienti injuriam*. **sed non...ad eum:** sed non <temptabit facere ei injuriam > perventuram ad eum. Οι Στωικοί δεν αρνούνται ότι ο σοφός δέχεται επίθεση. Αυτό που αρνούνται είναι ότι η επίθεση αυτή μπορεί να τον επηρεάσει αρνητικά. **maiore intervallo:** το ουσιαστικό είναι αφαιρ. του μέσου, και το επίθετο το επιθετ. προσδ. **a contactu inferiorum abductus est:** η γενική υποκ. και ο εμπρόθετος της απομακρύνσεως. **quam ut:** επεξηγηματικός ut μέσα σε μία quam πρόταση που λειτουργεί ως δεύτερος όρος συγκρίσεως από το majore 'Ο σοφός έχει απομακρυνθεί...με μία απόσταση μεγαλύτερη από το να...'. (Gild. 557 N,2). **vis noxia:** 'δύναμη ένοχη, επιβλαβής, βλαπτική'. **cum...intendit:** cum χρονικός με μέλλοντα οριστικής. **imperio editi:** Ειρωνική τοποθέτηση για εκείνους που την δύναμή τους την οφείλουν σε εξωτερικά αίτια κι όχι στην σοφία τους. **consensu servientium validi:** οι ισχυροί οφείλουν την δύναμή τους στην ενίσχυση από ανθρώπους κατώτερους πνευματικά, τους υπηρέτες τους. **eorum impetus deficient:** επιθέσεις τέτοιων ανθρώπων δεν βλάπτουν. **quae...exprimuntur:** ADD.3 **cum...exilierint:** εναντιωμ. cum με παρακ.

4,2 cum...obscuraret: cum περιγραφικός ίδιος με τον αντίστοιχο qui, cf. ADD.2. **stolidus rex:** i.e. ο Ξέρξης, που χαρακτηρίζεται έτσι διότι είχε μεγάλη αυτοπεποίθηση στην δύναμή του παρά το ότι αυτή οφειλόταν σε εξωτερικούς λόγους κι όχι στην σοφία του. **ullam sagitam in solem incidisse:** Οι ανόητοι και αμαθείς όση δύναμη κι αν έχουν δεν μπορούν να πειράξουν την θεϊκή σοφία (c.f. 3,3). 'ullam sagitam' υποκείμενο στο incidisse που με την σειρά του είναι υποκείμ. στο potuisse, που είναι απρόσ. **demissis...catenis:** μτχ. συνημμ. σαν επιθ. προσδ. Το catenis αφαιρ. του μέσου στο contigi. **qui...diruunt...conflant:** ADD.1 **nihil divinitati nocetur:** στα αμετάβατα ρήματα στην ενεργητική φωνή η δοτική που τα συνοδεύει (diuinitati) όταν το ρήμα βρεθεί στην παθητική φωνή δεν μπορεί να γίνει υποκείμενό του. Η δοτική παραμένει ως έχει (diuinitati) και το παθητικό ρήμα γίνεται τριτοπροσωπικό, ή πλήρως απρόσωπο: π.χ. Eneverg. φωνή: Miseri invident bonis• Παθ. φωνή: 'bonis invidetur a miseribus'. Μπορεί όμως να διατηρηθεί η προσωπική σύνταξη με υποκείμενο ένα όνομα ουδετέρου γένους όπως εδώ με το nihil (Gild. 217), cf. Quint. 4,3,10 *Nihil facile persuadetur invitis*, όπου θα περιμέναμε το persuadetur χωρίς υποκ. απρόσωπο.

4,3 'At satius erat...: «Θα ήταν καλύτερο...» Εδώ παρουσιάζεται το αντίθετο του πραγματικού και επειδή δίνεται με απρόσωπη έκφραση εκφέρεται με Οριστική αντί Υποτακτ., (Wood. 283) Ο δύσπιστος υποθετικός συνομιλητής του Σεν. εξακολουθεί ακόμη και μετά από τόση συζήτηση να διατυπώνει το ίδιο ερώτημα όπως στα 3,5 & 4,1. **qui facere vellet:** i.e. *injuriam sapienti*, ADD.4. **humani generi:** δοτ. χαριστική. **innocentiam:** «την πλήρη ασφάλεια», επεξήγηση. **et non fieri...:** το απρόσωπο ρ. 'interest' συντάσσεται με γενική προσώπου που έχει το ενδιαφέρον, και με απαρέμφατο, 'interest ei facere haec = ενδιαφέρει εκείνον να κάνει αυτά'. Εδώ η άρνηση με το απαρέμφατο: «*eorum qui facturi sunt <injuriam sapienti> interest non fieri <eam rem quam optas>* = όσοι σκοπεύουν να κάνουν κακό στον σοφό είναι εκείνοι που νοιάζονται να μη πραγματοποιηθεί η επιθυμία σου για μία κοινωνία χωρίς κακία». **qui facturi sunt:** ADD.3 **non eius qui patine...quidem potest:** «σκέψου, Σερήνε, ότι αν υπάρχουν άδικοι στην ζωή, δεν ευθύνεται ο Στωικισμός και ο σοφός, που επειδή δεν νοιώθει την αδικία δεν την καταπολεμά, αλλά οι κακοί άνθρωποι που από συμφέρον δικό τους καταφεύγουν στην αδικία. Άρα λοιπόν για την ύπαρξη της αδικίας στην ζωή μη κατηγορείς τους σοφούς, αλλά τους άδικους, που κάνουν τα πάντα ώστε η αδικία να συνεχίζει να υπάρχει στην ζωή». Για την αναφ. δεξ ADD.3. Για την παρουσία του non...non, Sen. De Clementia 1,7,3 *et non rettulisse laedentibus gratiam infirmitas videtur, non clementia*. **si fiat:** i.e. <*injuria sapienti*>, υπόθεση του δυνατού στο παρόν η μέλλον. **Nescio an:** όχι: «δεν ξέρω αν», γιατί αφήνει κάθε ενδεχόμενο ανοιχτό, αλλά «δεν ξέρω μήπως», που έμμεσα αποδέχεται αυτό που παρουσιάζει. Εδώ: 'δεν ξέρω μήπως φανερώνεται καλύτερα...', άρα: 'είμαι της γνώμης πως φανερώνεται καλύτερα' Gild. 457,2.

5,1 delicatis gravis: delicatus είναι ο αβροδίατος, ο λεπτεπίλεπτος, Plaut. *Men. 1,2,10*. Η 'ύβρις', contumelia, είναι κάτι βαρύ μόνο για εκείνους που έχουν συνηθίσει να ζουν μέσα στην καλοπέραση και στην άνεση, δηλ. για εκείνους που δεν είναι Στωικοί. Το delicatis αφαιρ. αναφοράς. **qua non laeduntur sed offenduntur:** ADD.6 **quidam:** οι μη Στωικοί που εντελώς λανθασμένα από έλλειψη παιδείας θεωρούν ότι η 'ύβρις' είναι κάτι σοβαρότερο από την αδικία. **qui...malit et qui...credat:** ADD.4 **flagellis quam colaphis:** το 'flagellum ρόπαλο' είναι η 'iniuria αδικία', ενώ ο 'colaphus το χαστούκι' είναι η 'contumelia ύβρις'. Ο καλλιεργημένος προτιμά το δεύτερο περισσότερο από το πρώτο, ενώ ο ακαλλιεργητος προτιμά το πρώτο περισσότερο από το δεύτερο. **mortem ac verbera...quam contumeliosa verba:** πάλι και εδώ η ίδια αντιπαράθεση μεταξύ αμόρφωτου που προτιμά τον θάνατο και το μαστίγωμα, και του μορφωμένου που προτιμά τις λεκτικές προσβολές. Η διαφορά μεταξύ τους έγκειται στο ότι κρίνουν με διαφορετικά κριτήρια.

5,2 At tantas ineptias: Σε όλο το 5,2 ο Σεν. συγκρίνει την ανωριμότητα των παιδιών, που φοβούνται όχι με τον πόνο τον ίδιον, αλλά με την ιδέα ότι θα πονέσουν, που φοβούνται με σκιάς, με φαντάσματα, με εκείνη των ανώριμων μεγάλων, που δεν τους φοβίζει τόσο η προσβολή των άλλων ως πράξη, αλλά τους ανησυχεί η προσδοκία της προσβολής. **quibus...incutit:** ADD.6 **grata auribus:** δοτ. με επίθετο σε θέση αντικειμένου. **digitorum motus:** πρόκειται μάλλον για χειρονομίες με προληπτικό η αποτρεπτικό χαρακτήρα σαν κι αυτήν που αναφέρει ο Persius ii,31ff. για αποτροπή από το κακό 'μάτι'. Μία χαρακτηριστική χειρονομία για να το αποφύγουν ήταν να μιμούνται με τα χέρια τους τα γεννητικά όργανα άρρενος η θήλεος, C. Sittl, *Die Gebarden der Griechen und Romer* (1890), 101ff. **quae...refugiunt:** ADD.1 **erroris improvidi:** «κάποιας παρανοήσεως απροσδοκίτου».

5,3 (unum enim illi malum...non potest): «διότι για την σοφία (=illi) ως κακό θεωρείται μόνο η αισχρή συμπεριφορά (σε αντίθεση με τους υπόλοιπους που θεωρούν ως κακό για τον εαυτό τους κάθε τι που βλάπτει η προσβάλλει τα υποτιθέμενα συμφέροντά τους) που όμως ούτε κι αυτή μπορεί να τον βλάψει αφού όντας ο σοφός ενάρετος και κόσμιος δεν τον αγγίζει καμία αισχρή συμπεριφορά'. (πρόκειται για ένα συλλογισμό που δικαιολογεί την προηγούμενη άποψη πώς: *malo sapientia non reliquit locum*. Από την αρχή της ενότητας 5,3 μέχρι και εδώ ο Σενέκας παρουσιάζει μία σειρά σκέψεων που αν ακολουθήσουμε ακριβώς την σειρά με την οποία δίνονται έχουν ως εξής:

- (i) η αδικία έχει σαν γνώρισμά της το κακό που κάνει σε κάποιον (*injuria propositum hoc habere...adficere*)
 (ii) η σοφία δεν μπορεί να συνυπάρξει με το κακό (*sapientia non relinquit locum malo*)
 [ο λόγος για τον οποίον συμβαίνει το (ii) ακολουθεί αμέσως μετά]
 (iia) η αισχρότητα είναι το μόνο κακό κατά την κρίση του σοφού (*turpitude est unum malum <sapientiae> = illi*)
 (iib) η αισχρότητα δεν φτάνει τον ενάρετο (αφού είναι σοφός). (*turpe autem...non potest intrare ubi virtus honestumque est*)
 (iii) Το συμπέρασμα που δεν υπάρχει, αλλά εννοείται, είναι το εξής: η αδικία είναι διάφορη της σοφίας.
 Σε μορφή τυπικού Αριστοτελικού συλλογισμού τα παραπάνω θα μπορούσαν να είχαν ως εξής:

1. αδικία = κακό $\Rightarrow$	1. $A = B \Rightarrow$
2. κακό $\neq$ σοφία, διότι για την σοφία	2. $B \neq \Gamma$, διότι
2a. κακό = αισχρότητα, και	2a. $B = \Delta$, και
2b. αισχρότητα $\neq$ αρετής (i.e. σοφίας), $\Rightarrow$	2b. $\Delta \neq \Gamma$, $\Rightarrow$
3. APA: αδικία $\neq$ σοφίας.	3. APA: $A \neq \Gamma$.

illi mallum: illi= sapientiae, dativus iudicantis, Tac.H. XII,37 *Ut mihi deformis, sic tibi magnificus*. Cat. 86,1 *Quintia formosa est multis*. **quae...non potest:** ADD.5 **ergo, si iniuria...non pervenit:** ο δεύτερος συλλογισμός του Σ. με βάση τον οποίον θέλει να αποδείξει πως 'αδικία $\neq$ σοφία' η ' $A \neq B$ '. Βασίζεται στον προηγούμενο και παρουσιάζεται όχι με την τυπική Αριστοτελική μορφή, αλλά με τον τρόπο που προτιμούσαν οι στωικοί φιλόσοφοι, δηλ. με υποθετικό συλλογισμό:

- (i) αν η αδικία δεν νοείται χωρίς το 'κακό' [η πιο πάνω πρόταση (i)] (*si injuria sine malo nulla est*)
 (ii) αν το κακό χωρίς την αισχρότητα δεν νοείται [η πιο πάνω (iia)] (*<si> malum nisi turpe nullum est*)
 (iii) αν η αισχρότητα δεν φτάνει τον ενάρετο [η πιο πάνω (iib)] (*<si> turpe ad honestis occupatum pervenire non potest*),

Τότε:

- (iv) η αδικία δεν φτάνει τον ενάρετο. [το τελικό συμπέρασμα] (*injuria ad sapientem non pervenit*)
 Πρόκειται για ένα τυπικό Στωικό συλλογισμό στηριζόμενο πάνω σε προκειμενες υποθετικές προτάσεις, όπως:
 (i) αν 'αδικία' = 'κακό', και
 (ii) αν 'κακό' = 'αισχρότητα', και
 (iii) αν 'αισχρότητα' $\neq$ 'honestis', τότε $\Rightarrow$
 (iv) 'αδικία' $\neq$ 'σοφία' (*nulla ad sapientem injuria pertinet*) κάτι που αποτελεί και το τέλος του συλλογισμού δεδομένου ότι ίδιον του σοφού είναι να κατέχει τα 'έντιμα (honestis)'.
 Σύμφωνα με το τελικό συμπέρασμα (iv) αν κάποιος είναι άδικος αποκλείεται σ' αυτόν η σοφία. Η πάλι αν είναι σοφός αποκλείεται σ' αυτόν η αδικία, και η τελευταία αυτή σχέση είναι τελικά αυτό που θέλει ο Σεν. να αποδείξει. Η μορφή αυτή των υποθετικών συλλογισμών ήταν προϊόν της Στωικής σκέψεως καθώς οι φιλόσοφοι της σχολής αυτής δεν δεχόντουσαν ως αντικειμενικά αληθή κάθε είδους πρόταση. Χώριζαν τις προτάσεις σε τρεις κατηγορίες: α) ορισμένες (αυτός κάνει κάτι), β) κατηγορικές (ο Α κάνει κάτι), και γ) αορίστους (κάποιος κάνει κάτι). Από αυτές αντικειμενικά αληθείς θεωρούσαν μόνο τις (α) ως 'ορισμένες'. Αυτό σημαίνει πως οποτεδήποτε ήθελαν να μιλήσουν 'γενικά' για κάτι - όπως στην συγκεκριμένη περίπτωση πιο πάνω που έπρεπε να πουν: «αδικία $\neq$ σοφία», - ο μόνος τρόπος ήταν να περάσουν μέσα από υποθετικές σκέψεις σχηματίζοντας συλλογισμούς. (Για τον χωρισμό των προτάσεων εκ μέρους των Στωικών σε τρεις κατηγορίες Διογ. Λαέρτ. 7,70• για την χρησιμοποίηση της υποθετικής αναλογίας στους συλλογισμούς τους Σεξτ. Μαθ. 8,227• για την μετατροπή των απλών προτάσεων σε σύνθετες υποθετικές Σεξτ. Μαθ 11,8 Διογ. Λαέρτ. 7,71).

nisi turpe: μία επιρρηματική χρήση του υποθετικού συνδέσμου nisi που σημαίνει «παρα μόνο - ειμη μόνο», και ο οποίος μπορεί να συμπληρωθεί με το κατάλληλο ρήμα: '*<si> malum nullum est nisi turpe <est>*'. **ad honestis occupatum:** '*ad <aliquem> occupatum honestis*', η αφαιρετική του ποιητικού αιτίου. **Nam si inuria...**

pertinet: ο τρίτος τυπικός στωικός υποθετικός συλλογισμός, όπου έχουμε: 'αν αδικία = ανέχομαι ένα κακό', 'αν ο σοφός δεν ανέχεται τίποτε', τότε 'καμία αδικία δεν βρίσκει τον σοφό'.

5,4 deminutio eius: η αδικία έχει την ιδιότητα να μειώνει εκείνον ο οποίος την συναντά. **in quem incurrit:** ADD.3 **detrimento ver dignitatis:** εννοεί την συκοφαντία. **vel corporis:** εννοεί την σωματική επίθεση. **vel rerum extra nos positarum:** εννοεί την επίθεση που θα δεχθεί κάποιος σε συμφέροντα που έχει επενδύσει σε χρήματα, σε πρόσωπα, σε καταστάσεις. **nihil fortunae credit:** fortunae= δοτ. με το credit. **quae...non indiget.. ..potest:** ADD.6 **in summum peducta:** 'επειδή τα αγαθά του έχουν φτάσει στο ύψιστο σημείο'. **incrementi...locum:** η γενική διαιρ. **nihil eripit...:** ένας τυπικός Στωικός συλλογισμός που ξεκινά με υποθετική πρόταση, περνά σε επιβεβαίωση η άρνηση, και καταλήγει σε κρίση:

(i) αν η τύχη δεν έχει δώσει κάτι, δεν το παίρνει πίσω.

(ii) η τύχη δεν έχει δώσει την αρετή.

(iii) η τύχη δεν μπορεί να στερήσει την αρετή από τον άνθρωπο.

nisi: μία ακόμη επιρρηματική χρήση του nisi να σημαίνει 'παρα μόνο - ειμη μόνο', που μπορεί να συμπληρωθεί: 'nihil eripit fortuna nisi <eripiti> quod dedit'. **quod dedit:** ADD.3 **libera est:** η αρετή είναι 'ελεύθερη' καθώς δεν εξαρτάται από άλλα τυχαία συμβάντα παρά μόνο από την θέληση του κάθε ανθρώπου να την έχει η όχι. **nedum vinci posset:** δεξ σχόλια 3,1. **ex vultu:** αναφορά, 'ως προ την έκφραση'. **sive...ostendantur:** υπόθεση του πιθανού η δυνατού στο παρόν-μέλλον, 'είτε...παρουσιαστούν'. Πρόσεξε πως αν έβαζε οριστική, που μπορούσε, θα είχαμε 'είτε... παρουσιάζονται' γιατί τότε θα είχαμε το πραγματικό.

5,5 quod perire sensurus sit: ό,τι κι αν χάσει ο σοφός, δεν το νοιώθει σαν απώλεια δική του και δεν θλίβεται φυσικά γι' αυτό. Για την αναφ. δεξ ADD.4. **ex qua depelli numquam potest:** ο λόγος για τον οποίον ποτέ δεν πρόκειται να στερηθεί την αρετή του στο 5,4 σε ευρύ συλλογισμό. Για την αναφ. ADD.5 **quis autem jactura movetur alieni?:** απάντηση «κανείς». **Quodsi:** με αιτιολογική σημασία, (Gild.610, R2), cf.7,2 16,1. **ex his:** 'εξ αυτών'. **quae...sapientis sunt:** ADD.1. **quia <salua> uirtute sua salua sunt:** 'αν η αρετή του σοφού είναι σώα, τότε σώα είναι και όλα όσα έχει', διότι έχει μόνο την αρετή του και τίποτε άλλο.

5,6 Megaram Demetrius ceperat: Ο Δημήτριος ο Πολιορκητής (336-283 π.χ.), γιος του Αντιγόνου. **cui...fuit:** ADD.5 **Stilbon:** Κυνικός φιλόσοφος από τα Μέγαρα με μεγάλη προσφορά στην Μεγαρική σχολή: Η Σούδα στο λήμμα 'Ευκλείδης' εμφανίζει τον Ευκλείδη ιδρυτή της Μεγαρικής σχολής, και τον Στίλωνα διάδοχό του. Για το περιστατικό που μνημονεύει ο Σενέκας ανάμεσα στον Δημήτριο και τον Στίλωνα: Πλούτ. Δημήτριος, 9,8,1κ.ε, cf. Πλούτ. De liberis educandis 6 A ff. **omnia mea mecum sunt:** η απάντηση του Στίλωνα ήταν σύμφωνη με την Κυνική φιλοσοφία του, κατά την οποίαν αξία στην ζωή έχουν μόνο εκείνα που ισχύουν εκ φύσεως, τα απολύτως αναγκαία. **ex superiore loco:** 'από ένα υψηλό σημείο'.

5,7 illi: i.e. Demetrio, δοτ. ηθική. **non invictum tantum sed indemnem:** ο Στίλπων όχι μόνο δεν θεωρούσε τον εαυτό του νικημένο, αλλά ούτε καν θύμα της παραμικρής βλάβης, έστω κι αν γύρω του η πόλη βρισκόταν στα ερείπια της καταστροφής. Οι Στωικοί δεν είχαν ποτέ υιοθετήσει τόσο ακραίες θέσεις, οι οποίες έτσι όπως παρουσιάζονται εδώ από τον Στίλωνα, είναι έντονα μονιστικές και αντικοινωνικές. **habebat enim secum vera bona:** i.e. 'η αρετή'. **in quae non est:** ADD.5 **quae...ferebantur:** ADD.3

6,1 Cogita: αποστροφή στον Σερηνο. **regnum orbae senectutis exercens:** regnum exerceo 'διαχειρίζομαι εξουσία' cf. Pl. H.N. 10,47. imperitant suo generi et regnum in quacumque sunt domo exercent. Τα γηρατειά θεωρούντο 'ορφανά', όπως εμείς τα λέμε 'έρημα', για το 'orba senectus', cf. Cic.Parad.Stoic.5,39 orbi senis. **cui bellum ille...proffesus...nihil potuit:** ο υπαινιγμός για τον Δημήτριο τον Πολιορκητή. ADD.6

6,2 uni homini pax fuit: i.e. Stilboni. **Non est itaque quod...:** cf. 6,2 6,3 6,6 7,1 8,1 16,2 & 3. Ουσιαστική πρόταση που εμφανίζεται μετά από το esse με οριστική με την έννοια του 'υπάρχει λόγος που... est quod

suscenset tibi Terent. Andr. 448 = *υπάρχει λόγος που νοιώθει θυμό μαζί σου*. η πάλι μετά από το *non esse* ως συμπερασματική, *‘δεν υπάρχει λόγος να... nihil est iam quod mihi suscenseas* Pl. Merc. 317 = *δεν υπάρχει λόγος να νοιώθεις θυμό μαζί μου* (Gild. 525 N.2)’. **cuius...dabo**: ADD.5 είναι η υπόσχεση που έδωσε στον Σερήνο, πως ο σοφός δεν υφίσταται καμία βλάβη. cf. 3,1 *‘magna promittis’*. **sed is prodit**: i.e. Stilbo. **qui dicat**: ADD.2. Από εδώ και μέχρι το 6,8 υποτίθεται ότι μιλάει ο ίδιος ο Στίλπων σε ευθύ λόγο.

6,3 quod dubites: cf. 6,2 **homo natus**: *‘γεννημένος άνθρωπος’*, δηλ. *θνητός*. **dolores damna, ulcerationes uulnera**: δύο ζεύγη λέξεων με ομοιοκάρτακτο, γι’ αυτό καλύτερα να μη έχουν κόμμα μεταξύ τους. **illis...his**: i.e. *duris...secundis*. **unus idemque**: *‘ίδιος κι απaráλλαχτος’*. **inter diversa**: ο Στωικός σοφός μένει απαθής απέναντι σε καταστάσεις αντίθετες μεταξύ τους, όπως η χαρά και η λύπη. **nisi se**: *ne quicquam suum putet nisi se* <putet>, ο nisi σαν επιρρηματική έκφραση *‘παρά μόνο, ειμή μόνο’*, που αναλύεται όμως σε κανονικό υποθετικό λόγο. Ο Στωικός σοφός δεν αναγνωρίζει καμία ιδιοκτησία για τον εαυτό του, παραμόνον τον ίδιο τον εαυτό. **et se quoque ea parte**: *et* <an putet> *se quoque ea parte*: *‘κι αν πιστεύει στον εαυτό του κυρίως ως προς αυτό το τμήμα’*. **qua melior est**: η αρετή της ψυχής του, η ανδρεία του χαρακτήρα του, ADD.1

6,4 En adsum: *‘Να ‘μαι λοιπόν’*. **incussu arietis**: ο πολιορκητικός κριός (aries) χρησίμευε προκειμένου να σπάσουν την αμυντική θωράκιση του εχθρού, Caes. D.B.G. 2,32,1· 7,23,5. **repente desiderare**: *‘ξαφνικά κατακάθεται το χώμα’*. Προκειμένου να αντιμετωπίσουν τους πολιορκητικούς πύργους των αντιπάλων έσκαβαν κάτω απ’ αυτούς και δημιουργούσαν υπονόμους ώστε να υποχωρήσει το χώμα και να καταρρεύσει ο πύργος. cf. Caesar B.G. vii, 22,2 *«...et aggerem cuniculis subtrahebant...»*. **aggerem crescere**: οι πολιορκητές προκειμένου να φτάσουν στο ύψος τα αμυντικά έργα των αμυνομένων χρησιμοποιούσαν την τεχνική του επιχωματισμού· ύψωναν και εξίσωναν τα πολιορκητικά με τα αμυντικά έργα κι εξουδετέρωναν κάθε άμυνα. cf. Caesar B.G. vii, 22,4 *«...et nostrarum turrium altiudinem, quantum has cotidianus agger expresserat, commissis malis suarum turrium adequabant»*. **at nulla machinamenta..**: η αντίθεση ανάμεσα στα τέλεια οχυρωματικά έργα που πάντοτε βρίσκεται τρόπος να νικούνται, και στην σταθερή αποφασιστικότητα της ψυχής του Στωικού σοφού που είναι απόρθητη. **quae...agitant**: ADD.4

6,5 Erepsi modo: το modo χρονικά, *‘μόλις τώρα, πριν’*. **e ruinis**: οι καταστροφές του σπιτιού του τον άφησαν ασυγκίνητο. **filias meas**: το ίδιο και η απώλεια των θυγατέρων του. Η άποψη των Στωικών γύρω από τον θεσμό της οικογένειας δεν φαίνεται να είναι ίδια με αυτήν που εκφράζει εδώ ο Στίλπων. Αντιθέτως θεωρούσαν την οικογένεια σημαντικό συνδετικό κρίκο της κοινωνίας και καθόλου δεν αδιαφορούσαν γι’ αυτήν, Cic. De Off. 1,12, αλλά επίσης θεωρούσαν την κοινωνία σαν μία σημαντική ένωση και δεσμό ανάμεσα στους ανθρώπους, Cic. De Finn. 3,66

6,6 quod...credas: cf. 6,2 **vicit fortuna tua fortuna mea**: η *τύχη* είχε μικρό ρόλο στην Κυνική φιλοσοφία, γι’ αυτό ομολογεί πως *αν τελικά συνέβη κάτι, αυτό δεν είναι και κάτι σπουδαίο, απλώς η τύχη του Δημητρίου νίκησε την δική του τύχη*. **dominum mutantia**: τα υλικά αγαθά αλλάζουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου στο χειρότερο. **quod...pertinet, mecum sunt, mecum erunt**: *περιουσία του είναι η αρετή, η ανδρεία της ψυχής, η απόρριψη των υλικών αγαθών*, και αυτά είναι από εκείνα που δεν μπορεί ο εχθρός να του τα αφαιρέσει. Το υποκ. του sunt σε ενικό αριθμό. Συχνά όταν το υποκείμενο είναι αόριστη αντωνυμία το ρήμα μπαίνει σε πληθυντικό αριθμό, (Gild. 211, Exceptions a). Για την αναφ. δεξ ADD.3

6,7 Perdiderunt isti..: όσοι έχασαν εξ αιτίας της εισβολής των στρατευμάτων του Δημητρίου είτε περιουσιακά στοιχεία, είτε στερήθηκαν καταστάσεις σημαντικές για τους ίδιους. **scorta**: τα πορνεία βρισκότουσαν σε συγκεκριμένα μέρη στην Ρώμη, στην Via Sacra cf. Prop.2,23,15, Mart. 2,63, στον Circus Maximus cf. Juven. 3,65. Η επίσκεψη νεαρών Ρωμαίων στα πορνεία αποτελούσε μέρος της σιωπηλά εφαρμοζομένης παιδαγωγικής τακτικής: παράδειγμα η παρατήρηση του Κάτωνα όταν είδε νεαρό Ρωμαίο να βγαίνει από ένα πορνείο,

‘Καλά κάνεις’ του είπε. Όταν όμως τον είδε να συχνάζει αρκετές φορές εκεί, του είπε ‘Λέγοντάς σου καλά κάνεις δεν εννοούσα να κάνεις το πορνείο σπίτι σου’. Η αντίθετη άποψη για τα πορνεία ως οίκων ασεβείας παρουσιάζεται από τον Δίωνα Χρυσόστομο Or. 7,133 ff. **curiam et forum:** ο συνήθης τόπος συνεδριάσεων των Comitia Tributa, η του Concilium Plebis Tributum. **exercendis in publico vitiis:** ως ‘vitia = ελαπτώματα’, θεωρεί την ρητορική αγόρευση, την διάθεση για διάκριση. **feneratores:** Στην Ελλάδα δανεισμός και δανειστές ήταν ευρέως διαδεδομένοι. Το επιτόκιο στα δάνεια επίσης ήταν γνωστό. Δεν έλειπαν βέβαια και οι αντιρήσεις γύρω από το φαινόμενο αυτό. Επιτόκιο με 12% τον 4^ο αιώνα (Δημ. 27.17, Αριστ. Αθ. πολ. 52), αλλά και με 25% την ημέρα (Θεόφρ. Χαρακτ. 6,9) ξεσήκωνε διαμαρτυρίες (Δημ. 45, 69, Πλάτων Νόμοι 742c), παρά το γεγονός ότι στην Αθήνα ο νόμος απηγόρευε να περιορίζεται το επιτόκιο (Λυσ. 10.18). Ο ανατοκισμός ήταν ακόμη πιο απεχθής, (Αριστοφ. Νεφ. 1155κ.ε. Πλ. Νόμοι 842d). Στην Ρώμη δανεισμός και επιτόκιο ήταν επίσης γνωστά, μάλιστα η Δωδεκάδελτος όριζε το επιτόκιο σε 100%, και άτομα σαν τον Τάκιτο θεωρούσαν τον τοκισμό σαν μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα. Τις περισσότερες φορές το επιτόκιο διακανονιζόταν ανάλογα με τις ανάγκες δανειστού και δανειζομένου (App. B Civ, 1,54). **quibus...imaginatur:** ADD.5 **Proinde:** μαζί με την προστακτική λειτουργεί εμφαντικά (Gild. 269). **istos interroga:** ‘εκείνους ρώτα αν έχουν χάσει τίποτε, μη ρωτάς εμένα’, cf. 5,6 *Ab hoc Stilbon philosophus interrogatus num aliquid perdidisset.* **qui flent, lamentantur, qui...opponunt:** ADD.3 **qui onerato sinu fugiunt:** sinus ήταν ένας θήλακας που δημιουργούσε η toga και χρησίμευε ως ‘τσέπη – πορτοφόλι’, cf. Ον.Αμ. 1,10,18. Για την αναφ. δεξ ADD.3

6,8 Ergo ita: δεξ Addendum 3. **perfectum:** η ολοκλήρωση στον σοφό έγκειται στο γεγονός ότι δεν του λείπει τίποτε, είναι αυτάρκης μέσα στην σοφία του. Cf. Diog. Laert. VII 127 ‘αυτάρκη τ’ εἶναι αὐτὴν πρὸς εὐδαιμονίαν, καθά φησι Ζήνων καὶ Χρῦσιππος ἐν τῷ πρώτῳ Περὶ ἀρετῶν καὶ Ἐκάτων ἐν τῷ δευτέρῳ Περὶ ἀγαθῶν. “εἰ γάρ,” φησὶν, “αὐτάρκης ἐστὶν ἡ μεγαλοψυχία πρὸς τὸ πάντων ὑπεράνω ποιεῖν, ἔστι δὲ μέρος τῆς ἀρετῆς, αὐτάρκης ἐστὶ καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν καταφρονούσα καὶ τῶν δοκούντων ὀκληρῶν”. Porphyrio ad Hor. carm. III 2, 17. *Haec de stoicorum secta sunt, qui dicunt virtutem solam sufficere ad vitam beatam*. **Non... contuleris:** τόσο ο απλός Μέλλων όσο και ο Τετελεσμένος της οριστικής, μπορούν να εκφράσουν συνοδευόμενοι από άρνηση (non) έντονη απαγόρευση και να αντικαθιστούν την Προστακτική, (Gild. 272, 2c). **quos...intravit:** ADD.1 **Carthaginis et Numandiae:** ο Σκιπίων ο Αφρικανός ο νεώτερος υποδούλωσε την Καρχηδόνα το 146 π.χ. και την Νουμιδία το 133 π.χ. **Capitolium arcemve:** Το Καπιτώλιο ήταν λόφος στην Ρώμη με δύο κορυφές, το κυρίως Καπιτώλιον και την ‘ Ακρόπολιν’ *arcem*. Το σύμβολο αυτό της Ρωμαϊκής πολιτικής χρησιμοποιείται εδώ ως απόδειξη από τον Σεν. του γεγονότος ότι τίποτε δεν προσφέρει πλήρη και ολοκληρωτική ασφάλεια όσο η αρετή του σοφού, ούτε και το Καπιτώλιο. Ο υπαινιγμός γίνεται για το γεγονός ότι στις επιδρομές των Σαβίνων του 460 π.χ. ο αρχηγός τους Άππιος Ερδόνιος (Appius Herdonius) μπήκε νύχτα στην Ρώμη και κατέλαβε το Καπιτώλιο (Liv. III, 15,8). Επίσης στις Γαλατικές επιδρομές του 391 π.χ. με αρχηγό τον Σένονα Βρέννο το 390 π.χ. οι Γαλάτες νικούν τους Ρωμαίους στον Αλία ποταμό και καταδιώκοντάς τους φτάνουν μέχρι και το Καπιτώλιο το οποίο πολιορκούν για επτά μήνες. Γύρω από την πολιορκία αυτήν δημιουργήθηκαν αρκετοί μύθοι για το θάρρος των Ρωμαίων και την αποφασιστικότητά τους με την οποία απέτρεψαν την επιδρομή αυτήν των Γαλατών. **quae...tuentur:** ADD.1

7,1 Non est quod...: δεξ 6,2. **hunc sapientem nostrum:** ‘αυτός ο Στωικός σοφός του οποίου την προσωπικότητα σκιαγραφούμε τόση ώρα’. **nusquam inueniri:** ‘δεν βρίσκεται πουθενά’, είναι ‘ψεύτικος’. **sed qualem conformamus exhibuimus:** ‘μη νομίζεις, Σερήνε, πως τόση ώρα σου περιγράφω το Στωικό σοφό με εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά από εκείνα που του δίνουμε εμείς ως εφόδια στην πραγματική ζωή σου τον εξέθεσα τώρα πριν λίγο (*exhibuimus*) με αυτά ακριβώς τα γνωρίσματα που του παρέχουμε εμείς οι Στωικοί (*conformatimus*) στην πραγματικότητα’. **raro forsitan...unum:** ομολογεί πως η παρουσία των Στωικών σοφών δεν είναι κάτι το σύνθητες και καθημερινό ως φαινόμενο. Αμέσως μετά ακλουθεί η δικαιολόγηση. **M. Cato ...uereor ne...:** ‘ο Κάτων ξεπερνά το μοντέλο του παραδοσιακού Στωικού σοφού καθώς διαθέτει προτερήματα πολύ περισσότερα απ’ όσα παρουσίασε μέχρι τώρα ο Σενέκας, και αυτό τον φοβίζει διότι έτσι το σύνθητες μοντέλο της

Στωϊκής σοφίας φαίνεται κατώτερο. **a cuius...processit: ADD.5 supra nostrum exemplar:** 'ζεπερνά πολύ αυτό το πρότυπο του Στωϊκού σοφού που τόση ώρα δημιουργούμε'

7,2 validius debet esse...non potest ergo laedi sapiens: ο πρώτος συλλογισμός:

- (i) το βλάπτων πρέπει να είναι δυνατότερο του βλαπτομένου.
- (ii) η φαυλότητα δεν είναι δυνατότερη από την αρετή.
- (iia) ο βλάπτων είναι φαύλος - ο σοφός είναι ενάρετος
- (iii) *Αρα ο σοφός δεν γίνεται να βλαφθεί γιατί είναι ισχυρότερος αφού είναι πιο ενάρετος.*

quod laedit: ADD.3 quod laeditur: ADD.3 Injuria in bonos...non temptatur: ο δεύτερος συλλογισμός από τον οποίον προκύπτει το συμπέρασμα πώς: *μόνο ένας κακός μπορεί να βλάψει ένα καλό πολίτη.* Να προσέξουμε πως μέσα στο κείμενο στον συλλογισμό αυτόν προτάσσεται το συμπέρασμα (iv) και ακολουθούν οι προκείμενες (v)*, (vi)*• εδώ ακολουθήσαμε την λογική σειρά:

- (v)* *οι 'καλοί' είναι ειρηνικοί μεταξύ τους*
- (vi)*• *οι 'κακοί' είναι επιβλαβείς και για τους καλούς και για τους ίδιους.*
- (iv) *Άρα: μόνο ένας κακός μπορεί να βλάψει ένα καλό πολίτη*

nisi a malis: ένας υποθετικός σύνδεσμος που εδώ λειτουργεί επιρρηματικά με την σημασία του 'παρα μόνο, ειμη μόνο', και που μπορεί να αποκατασταθεί σε πλήρη υποθετικό λόγο: *'Iniuria in bonos non temptatur nisi <temptatur> a malis'*. **Quodsi laedi...non cadit:** ο τρίτος συλλογισμός αξιοποιεί όλες τις προηγούμενες προτάσεις:

- (vii) *μόνο αν κάποιος είναι πιο ανίσχυρος βλάπτεται (cf.i)*
- (viii) *ο κακός είναι όντως πιο ανίσχυρος από τον καλό. (cf. ii)*
- (ix) *την αδικία οι καλοί μόνο από τους κακούς πρέπει να την φοβούνται (cf.iv).*
- (x) *αρα η αδικία δεν αγγίζει τον σοφό.*

Η προκείμενη (ix) είναι απαραίτητη στον συλλογισμό, διότι αν δεν υπήρχε, θα μέναμε με την φυσιολογική απορία: *ωραία, ο καλός δεν βλάπτεται από τον κακό, όμως μήπως γίνεται να βλαφθεί από ένα άλλο που να είναι καλός;* Για το Quodsi δεσ σχ. 5,5 cf.16,1. **nihī infirmior:** Quodsi laedi non potest nisi <est> infirmior. **nisi a dispari:** nec iniuria bonis verenda est nisi <verenda est> a dispari. **neminem bonum nisi sapientem:** nemo bonus est nisi sapiens <est>.

Η πρόταση αυτή δικαιολογεί το συμπέρασμα του γενικού συλλογισμού 'άρα η αδικία δεν αγγίζει τον σοφό' (cf. x), και αποτελεί γέφυρα ανάμεσα στην (viii) και στην (x) ενώνοντας τον 'καλό' με τον 'σοφό'. Συνοπτικά οι συλλογισμοί όλοι με την σειρά είναι οι εξής:

ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

- (i) *το βλάπτων πρέπει να είναι δυνατότερο του βλαπτομένου.*
- (ii) *η φαυλότητα είναι πιο ανίσχυρη από την αρετή.*
- (iia) *<ο βλάπτων είναι φαύλος - ο σοφός είναι ενάρετος>*
- (iii) *Άρα: ο σοφός δεν γίνεται να βλαφθεί γιατί είναι ισχυρότερος αφού είναι πιο ενάρετος.*

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

- (v) *οι 'καλοί' είναι ειρηνικοί μεταξύ τους*
- (vi) *οι 'κακοί' είναι επιβλαβείς και για τους καλούς και για τους ίδιους.*
- (iv) *Άρα: μόνο ένας κακός μπορεί να βλάψει ένα καλό πολίτη*

ΤΡΙΤΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

- (vii) *μόνο αν κάποιος είναι πιο ανίσχυρος βλάπτεται (cf.i)*
- (viii) *ο κακός είναι όντως πιο ανίσχυρος από τον καλό. (cf. ii)*
- (ix) *την αδικία οι καλοί μόνο από τους κακούς την φοβούνται (cf.iv).*
- (x) *Άρα: η αδικία δεν αγγίζει τον σοφό.*

7,3 Si injuste...damnatus est, injuriam accepit: 'αν δεχθούμε ότι ο Σωκράτης καταδικάστηκε άδικα, και με δεδομένο ότι ήταν σοφός, τότε πρέπει να δεχθούμε ότι την αδικία την δέχθηκε, την ένοιωσε, αντίθετα με ό,τι ισχυρίστηκες πιο πριν Σενέκα' • ο Σερήνος θέλει να απόρριψη τον προηγούμενο ισχυρισμό του Σενέκα, πως δηλ. ο σοφός δεν βλάπτεται. **posse evenire ut...non accipiam:** για τον Σεν. άλλο πράγμα είναι η αδικία που προξενεί κάποιος σε μένα, κι άλλο το να την δεχτώ, να την αναγνωρίσω δηλ. ως αδικία. Άρα λοιπόν αν εγω αρνηθω να την αναγνωρίσω, τότε είναι σαν να μη μου έχει συμβεί τίποτε το άδικο. **tamquam si...ille furtum fecerit, ego nihil perdiderim:** δύο παραβολικές υποθετικές προτάσεις με υποτακτική. tam <aliquis injuriam mihi facit et ego non accipio>, quam aliquis fecerit furtum <et> ego non perdiderim nihil, si ille ponat in domo mea rem quam surripuit e villa mea: έτσι ακριβώς <κάποιος κάνει μία αδικία σε μένα και εγώ δεν την αναγνωρίζω>, όπως ακριβώς κάποιος θα είχε διαπράξει κλοπή <και> εγώ δεν θα είχα χάσει τίποτε, αν αυτός έβαζε στο σπίτι μου ένα αντικείμενο που μου πήρε από την εξόχική μου κατοικία. Το παράδειγμα αυτό αποδεικνύει πως άλλο είναι η αδικία ως πράξη καθ' εαυτήν, και άλλο η αναγνώρισή της εκ μέρους μου ως τέτοιας. **si quis....ponat:** υπόθεση του δυνατού στο παρόν-μέλλον με απόδοση τις υποτ. fecerit και perdiderim. **quam...surripuit:** ADD.1

7,4 Potest alicuius nocens fieri, quamvis non nocuerit: πάλι η διαφοροποίηση της αδικίας ως πράξεως από την αναγνώρισή της ως τέτοιας. Αυτό συνέβη και με τον Σωκράτη, που όντως τον αδίχησαν, αλλά ο ίδιος δεν αναγνώρισε την πράξη και δεν έπαθε τίποτε. **Si quis...concupiscat...:** «αν κάποιος κοιμηθεί με την γυναίκα του και στο πρόσωπό της βλέπει την ώρα εκείνη το πρόσωπο μιας άλλης γυναίκας, ξένης, που του αρέσει, τότε ο σύζυγος την δεδομένη στιγμή διαπράττει μοιχεία με εκείνη την ξένη, είναι μοιχός, (adulter erit), χωρίς απαραίτητα εκείνη, η ξένη γυναίκα, να έχει ποτέ διαπράξει μαζί του κάποια μοιχεία.». Το πρώτο παράδειγμα που αποδεικνύει πως άλλο η αδικία ως πράξη, κι άλλο η αναγνώρισή της ως τέτοιας από το θύμα. **quamvis illa...:** i.e. uxor aliena. **Aliquis mihi venenum dedit...:** το δεύτερο παράδειγμα. **remixtum:** <venenum> remixtum cibo perdidit vim suam, αιτιολογ. μετοχή. **Non minus latro est...:** το τρίτο παράδειγμα. **cuius telum opposita veste elusum est:** 'το βέλος αποκρούεται από την ενδυμασία του υποψηφίου θύματος', cf.Ον.Μετ. V, 66-8 emicuit nervo penetrabile telum vitatumque tamen sinuosa veste rependit. Για την αναφ. δεξ ADD.3. **quantum calpae satis est:** 'όσο υπάρχουν αρκετά σφάλματα'. Οι εσφαλμένες ενέργειες από μόνες τους δημιουργούν ενοχές πράξεις άσχετα αν το αποτέλεσμα τους έφτασε, άγγιξε το θύμα. Για τους Στωικούς σημασία έχει η πρόθεση κι όχι στο αποτέλεσμα των ενεργειών, διότι ήθελαν να ήσαν συνεπείς με τις περί ηθικής απόψεις τους στον κόσμο: Πίστευαν πως καθώς στον κόσμο κυριαρχεί η παρουσία του Λόγου που πάντοτε προσβλέπει προς το καλό και το τέλειο, είναι αδύνατον να χωρέσει το κακό στο σύμπαν. Τι γινόταν όμως με τις κακές πράξεις των συνανθρώπων μας, πως τις εξηγούσαν; Αν κάποιος αποφασίσει να κάνει το κακό, έλεγαν, τότε έρχεται ο Δίας παίρνει την κακή αυτήν πράξη και την μετατρέπει σε ένα μακροπρόθεσμο καλό για το σύνολο (Κλεάνθης, Ύμνος στον Δία στχχ 11-21). Άρα κατά την λογική τους κακό υπάρχει στον κόσμο μόνο ως πρόθεση, ως στόχος κι όχι ως αποτέλεσμα. Κακός δεν είναι αυτός που θα κάνει κάτι κακό, αφού τελικά την κακή του πράξη θα την μετατρέψει ο Δίας σε μακροπρόθεσμο καλό· κακός είναι αυτός που θα σκεφτεί κάτι κακό, άρα άλλο πρόθεση αδικίας κι άλλο αποτέλεσμα της αδικίας.

7,5 Quaedam eius condicionis sunt: Ο Σενέκας βρίσκει παραδείγματα (Quaedam) από την καθημερινή ζωή όπου φαίνεται πως ανάμεσα σε δύο φαινόμενα A & B υπάρχει μία ιδιότυπη σχέση: όταν συμβαίνει το A δεν είναι απαραίτητο να συμβαίνει το B• όταν όμως συμβαίνει το B, τότε είναι ανάγκη να συμβαίνει το A. Πρόθεσή του είναι να προεκτείνει αυτήν την ιδιόμορφη σχέση και στις περιπτώσεις (α) της προθέσεως για αδικία, (β) των αποτελεσμάτων της αδικίας, ισχυροποιώντας την ήδη γνωστή θέση του πως άλλο πρόθεση για αδικία κι άλλο αποτέλεσμα της αδικίας. Η πρόθεση εξαρτάται από τον θύτη, ενώ το αποτέλεσμα από το θύμα, 'γι' αυτό δεν βλάπτεται ο σοφός, γιατί αρνείται να δηχθεί τα αποτελέσματα της αδικίας'. **Quod dico:** ADD.3

7,6 Ex hac sorte: μεταφορικά δηλώνει καταγωγή, προέλευση, 'από αυτό το είδος είναι - προέρχεται'. **de quo agitur:** 'αυτό για το οποίο συζητάμε', δηλ. ο διαχωρισμός της αδικίας ως πράξεως καθ' εαυτήν από την α-

ναγνώρισή της εκ μέρους του ως τέτοιας. Για την αναφ. ADD.1 **si injuriam accipi...accepisse me:** A = 'η αδικία ως πράξη', B = 'η αναγνώρισή της εκ μέρους μου'. Αν μου συμβεί το B, τότε απαραίτητως μου έχει συμβεί το A. Αν μου συμβεί το A, δεν είναι απαραίτητο να μου έχει συμβεί το B. **quae summoveant:** ADD.4 **ut intentatam manum...ita injurias.:** 'υπάρχουν πράξεις που γίνονται σκοπίμως από τους γύρω μας και των οποίων όμως τα αποτελέσματα δεν μας αγγίζουν ποτέ, διότι κάποιο τυχαίο γεγονός τα εμπόδισε να φτάσουν σε μας'. Άλλο η πράξη της αδικίας, και άλλο οι συνέπειές της πάνω μου. **ita:** Addendum 3.

8,1 non coeunt contraria: i.e. justitia VS injustum. **nisi iniuste:** iniuria autem non potest fieri nisi <potest fieri> iniuste. **ergo sapienti injuria non potest fieri:** το συμπέρασμα ενός ακόμη συλλογισμού του οποίου η πρώτη προκειμένη (i)* δεν υπάρχει, αλλά εννοείται:

(i)* ο σοφός = δικαιοσύνη] $A = B$

(ii) δικαιοσύνη και αδικία δεν γίνεται να συνυπάρχουν $B \neq \Gamma$

(iii) η αδικία γίνεται μόνο με άδικες πράξεις, $\tilde{A} = \Delta$

(iv) Άρα ο σοφός δεν έχει σχέση με την αδικία. $\hat{A} \neq \Delta$

quod mireris: cf. 6,2. **si nemo.:** i.e. malus. **ne prodesse quidem quisquam potest:** i.e. malus. Έχει σημασία για τον Σενέκα να τονίσει ότι ένας κακός δεν μπορεί να βλάψει τον σοφό, αλλά ούτε και να τον ωφελήσει, διότι έτσι αποδεικνύει ότι μεταξύ τους δεν υπάρχει καμία σχέση, (*non coeunt contraria*). **quod accipere possit:** Για την αναφ. δεξ ADD. 4 **sapiente:** με το dignum σαν αφαιρετ. της αναφοράς. **prius...quam dare:** η χρονική πρόταση με απαρέμφατο διότι και το πρώτο μέλος είναι και αυτό σε θέση απαρεμφάτου, habere 'για να δώσει κάποιος κάτι πρέπει να το έχει. Πώς να δώσεις κάτι που δεν έχεις;'. **nihil autem habet:** i.e. malus. **quod...gavisurus sit:** i.e. sapiens, ADD.4.

8,2 Non potest ergo quisquam.: i.e. malus. **sapiens autem:** η αντίθεση βρίσκεται ανάμεσα στο non potest...nocere...prodesse VS vicinus proximusque. **vicinus, proximus, similis:** και τα τρία είναι κατηγορούμενα στο consistit. **excepta mortalitate:** αφαιρ. απόλυτος με υποθ. σημασία. **Ad illa:** i.e. divina. **bono publico:** δοτ. του σκοπού.

8,3 Qui...incedit: ADD.3 **non habet ubi accipiat injuriam:** όταν ένας άνθρωπος στηρίζεται στην λογική σημαίνει ότι έχει απαρνηθεί τα εγκόσμια πάθη, φιλοδοξίες, αδυναμίες• και τότε δεν μπορεί κανείς να τον βλάψει, διότι κάθε βλάβη γίνεται σ' αυτά ακριβώς τα πάθη του. **ubi accipiat:** πλάγια ερώτηση. **ab homine:** 'μήπως νομίζεις ότι μόνο από την αδικία των ανθρώπων είναι άτρωτος ο σοφός;'. **ne a fortuna quidem:** 'μα ούτε και από την τύχη δεν μπορεί να δηχθεί αδικία'. **quae...recessit:** ADD.6. **quotiens ...congressa est:** η τύχη στις συγκρούσεις της με την αρετή συνεχώς ηττάται. **Si maximum illud:** i.e. innixus rationi. Το γεγονός δηλ. ότι κάποιος θα στηρίζεται στη λογική. **ultra quod nihil habent:** με χρονική σημασία: 'πέραν του οποίου <γεγονότος της αποδοχής της λογικής>', δηλ. ύστερα από την αποδοχή εκ μέρους κάποιου της λογικής, ούτε οι σκληροί νόμοι, ούτε οι άπονοι κυβερνήτες θα μπορέσουν να βλάψουν ένα τέτοιου είδους άνθρωπο, αφού στην ζωή του δεν θα έχει κανένα υλικό στοιχείο αξία; Για την αναφ. δεξ ADD.1 **<quod> minentur:** ADD.4. **in quo...consumit:** cf.8,3 *..fortuna...quae quotiens..* Η τύχη απέναντι στην δύναμη της λογικής δεν έχει καμία αξία έστω κι αν ξοδέψει όλη της την δύναμη. Για την αναφ. δεξ ADD.5 **aequo placidoque animo:** i.e. χωρίς αντιδράσεις. **ob hoc:** i.e. morte. **ne injuriam quidem <esse>:** «και ότι από τον θάνατο δεν γίνεται καμία αδικία». **locorum commutationes:** οποιες μεταβολές προκύπτουν στην διαμονή κάποιου ύστερα από εχθρική εισβολή. **quae...non mergunt:** ADD.5 **nedum ut:** δεξ σχόλια 3,1 **ad singulorum impulsus:** 'εδώ δεν τον επηρεάζουν οι συντονισμένες μαζικές επιθέσεις, που να τον αγγίζουν προσβολές από μεμονωμένες καταστάσεις;!' **quanto magis <fert injuriam> hominum potentium:** τυπικός υποθετικός Στωικός συλλογισμός:

(i) αν κάποιος είναι σοφός = αψηφά την αδικία εκ μέρους της τύχης

(ii) οι ισχυροί = εξαρτήματα της τύχης

(iii) ο σοφός αψηφά την αδικία προερχομένη από τους ισχυρούς άνδρες. quos scit: ADD.6

9,1 nec de quoquam tam bene judicat: ο στωικός σοφός πιστεύει ότι μόνο οι μυημένοι στην σοφία και πνευματικά καλλιεργημένοι δρουν κατόπιν σχεδίου (consilio)• ολοι οι άλλοι ενεργούν στην τύχη ακολουθώντας της επιταγές της 'τύχης', γίνονται παιχνίδια στα χέρια της χάνοντας την ελευθερία τους. **quod...est:** ADD.6 **Aliorum omnium:** sc. hominum• πρόκειται για τους μη σοφούς, εκείνους που ενεργούν κάτω από τις εντολές της τύχης. Η γεν. είναι κατηγορηματική της ιδιότητας. **motus inconditi:** 'άφρονος κινήσεις'. **quos casibus adnumerat:** non consilia, fraudes, insidiae, motus incomodi συγκαταλέγονται στον συνήθη τρόπο συμπεριφοράς του 'μη σοφού' πολίτη. Όμως για τον σοφό μία τέτοια συμπεριφορά των άλλων είναι ένα απλό 'σύμπτωμα της τύχης'. Για την αναφ. δεξ ADD.5

9,2 iniuriarum latissime patere materiam: 'αρκεί κάποιιοι να θελήσουν να μας βλάψουν και τότε υπάρχει πολύ διαθέσιμο υλικό γι' αυτούς'. Ο άδικος έχει πολλές ευκαιρίες να αδικήσει• αλλοίμονο λοιπόν αν κάθε φορά που ένας κακοήθης μας επιτίθεται εκμεταλλευόμενος τις ευκαιρίες αυτές, ο σοφός έπαιρνε στα σοβαρά αυτήν την αδικία'. **per quae periculum nobis quaesitum est:** ο Σεν. κάνει μία έρευνα της 'αδικίας' παρουσιάζοντάς την σε τρία στάδια:

Αδικώ = ^{1ο} Βλάπτω τον X → ^{2ο} ο X θλίβεται → ^{3ο} ο X αντιδρά .

Το 1^ο στάδιο είναι η αδικία που του προξενώ ως πράξη, το 2^ο είναι η αδικία που του προξενώ ως ψυχολογική επίπτωση, το 3^ο είναι η αδικία που του προξενώ ως ενεργό αντίδρασή του. Τον έχω αδικήσει μόνο αν και όταν τον οδηγήσω στο τρίτο στάδιο, τότε τον νίκησα, τότε τον έβαλα σε κίνδυνο (periculum). Με δεδομένο τώρα ότι έχω πολλές ευκαιρίες (latissime patere materiam) για το πρώτο στάδιο της αδικίας, δηλ. για μία απλή βλαπτική ενέργεια, έχω πολλές και για το τρίτο (periculum) που είναι και το πιο σοβαρό. Το nobis δεν είναι ποιητικό αίτιο, κάτι που προκειμένου για πρόσωπα εκφέρεται με ab & ablat., αλλά δοτική αντιχαριστική. Για την αναφ. δεξ ADD.1

ut...latrocinia sunt: οι άδικοι έχουν πολλές 'ευκαιρίες', όπως για παράδειγμα μπορούν να στείλουν ένα να ψευδομαρτυρήσει εις βάρος μας (accusatore summisso), η να μας αποδώσουν μία ψεύτικη κατηγορία (criminatione falsa), η πάλι να εξάψουν το μίσος κάποιων ισχυρών εναντίον μας (inritatis in nos potentiorum odii)'. Latrocinium είναι και γενικά 'η απάτη', Sall. J. 4,7 *Furtim et per latrocinia otius, quam bonis artibus, ad imperia et honores.* cf. Cic Rosc. Amer. 22,61. accusatore... odii...criminatione: summisso inritatis: αφφ. της αιτίας. **summisso...falsa...inritatis:** κατηγορ. προσδιορισμοί 'με ένα κατηγορο που να είναι βάλτος/ με μία κατηγορία που να είναι ψεύτικη / με ένα μίσος που να είναι ερεθισμένο εναντίον μας'. **qui nescit:** ADD.6.

9,3 quod...accipit: Μετά από ρήματα που δηλώνουν προσθετικότητα ακολουθεί ουσιαστική πρόταση σαν αντικείμενο με τον quod και φυσικά με οριστική (Gild. 525,1,N1), cf. 17,4 **injuriam nemo inmota mente accipit:** 'αν κάποιος αποδεχτεί την αδικία που του έγινε, τότε εισέρχεται σε μία κατάσταση ψυχικής ανωμαλίας που τον φθείρει'• πρόκειται για την συνέχεια από το 9,2 (periculum nobis quaesitum est), όπου τόνισε πως το μεγαλύτερο κακό το παθαίνουμε όχι όταν μας αδικήσουν, αλλά όταν αναγνωρίσουμε την αδικία των άλλων ως επιβλαβή για μας. **ad sensum ejus:** i.e. injuriae. **moderator sui, altae quietis et placidae:** 'ο σοφός μπορεί και ελέγχει τον εαυτό του, όπως ελέγχει επίσης μία βαθειά και ευχάριστη ηρεμία'. Πρόκειται για την γαλήνη που χαρίζει η αίσθηση της αυτάρκειας, της σοφίας. **si tangit illum:** 'αν τον αγγίζει', ο λόγος είναι για τον κοινό άνθρωπο, αυτόν που δέχεται, επηρεάζεται από την αδικία. Φτιάχνει ένα ακόμη τυπικό Στωικό υποθετικό συλλογισμό: (i) αν κάποιον τον αγγίζει η αδικία = τον αναστατώνει, τον διεγείρει. (ii) η αδικία αγγίζει τον θυμό του ανθρώπου. (iii) ο σοφός δεν έχει μέσα του θυμό. (iv) APA: τον σοφό δεν τον αγγίζει η αδικία. **quam excitat:** ADD.5 **nisi et injuria:** nec aliter careret ira nisi <careret> et injuria. **quam scit:** ADD.5 **adeo autem:** 'όσο έντονα νοιώθει υπερήφανος (erectus), ευτυχής (laetus), επιφανής (elatus), άλλο τόσο έντονα (adeo = τοσούτω μάλλον) αντίθετα με ό,τι θα περίμενε κανείς (autem), διότι συνήθως τα έντονα συναισθήματα ασφάλειας ωθούν τον άνθρωπο σε συγκρούσεις – δεν αντιπαρατίθεται στις αδικίες της κοινωνίας. **illi iniuria usui sit:** κατα την γνώμη των Στωικών το 'κακό' λειτουργεί ευεργετικά, διότι αν δεν υπήρχε το κακό, δεν θα αξιολογούσαμε το καλό, cf. Πλούτ. περί κοινών εννοιών 1065b. Για τον Χρύσιππο 'δεν μπορεί να υπάρξει αρετή δίχως κακία' (SVF II, 69ff.). **per quam...capit:** ADD.6

9,4 Fauemus...huic proposito: Το ρήμα προέρχεται από το θρησκευτικό λεξιλόγιο και σημαίνει ο,τι και το Ελληνικό 'ευφημῶ' = κρατώ το στόμα μου κλειστό από θρησκευτικό δέος και ευλάβεια. cf. Ter. Andria 24 όπου ο ποιητής απευθυνόμενος στον πρόλογο στο κοινό λέει: *fevete, adeste aequo animo et rem cognoscite*. Συντάσσεται με δοτική, cf. Cic. De div. I,102 *fevete linguis* & II,83. **sapiens injuriae excipitur:** το excipior έχει δικανική χρήση και λέγεται συνήθως εκ μέρους του κατηγορουμένου με την έννοια της 'εξαιρέσεως' από την δίκη, της απαλλαγής από την κατηγορία. Συντάσσεται με γενική όπως όλα τα δικαστικά ρήματα, Just. Dig. 22,3,9. **Nec quiquam...detrahitur:** 'και να σημειώσεις ότι ο σοφός επειδή βγαίνει ανέπαφος από την αδικία των άλλων (*excipitur injuriae*), γι' αυτόν τον λόγο εσείς οι μη σοφοί δεν θα νοιώσετε την αδικία (*quicquam petulentiae vestrae detrahitur*), ή τις αρπαγές (*quicquam rapicissimis cupiditatibus detrahitur*), ή το τυφλό πάθος (*quicquam caecae temeritati detrahitur*), ή τον εγωισμό (*quicquam suberbiae detrahitur*)'. Ο Στωικισμός τα εξαφανίζει όλα αυτά μόνο για όσους είναι σοφοί. **Non ut...non liceat...:** 'ο στόχος μας δεν είναι εμείς οι σοφοί να σας απαγορεύσουμε να αδικείτε, ώστε εμείς να μη πληττόμαστε από την αδικία την δική σας, αλλά να μπορούμε εμείς με την πνευματική μας καλλιέργεια να διώχνουμε την δική σας την αδικία'.

9,5 manus: με το fatigando ως αντικείμενο. **ex hoc:** μεταφορικά καταγωγή, προέλευση, cf. 7,6 *ex hac sorte* 'υπόθεσε λοιπόν ότι ο σοφός κατάγεται από μία ειδική φυλή ανθρώπων'. **eorum qui...:** *eorum* <puta esse sapientem>, η γενική κατηγορηματική διαιρετική: 'ότι είναι ένας απ' αυτούς πού...'. Για την αναφ. δεξ ADD.3 **perpetiendi lassandique:** γερούνδια σε γενική αντικειμενική από το *exercitatione*. **vim consecuti sunt:** **vim consequor:** 'αντιμετωπίζω την δύναμη κάποιου', Cic.Orator 22 *horum singulorum generum quicumque vim in singulis consecuti sunt*. Tusc. Disp. 5,118 *Theodorus Lysimacho mortem minitanti «magnum vero» inquit «effecisti, si Cantharidis vim consecutus es»*.

10,1 priorem partem percucurrimus: στο 5,1 χώρισε την ερευνά του σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος της ομιλίας του (5,1 - 9,5) αφορούσε την 'αδικία' (*injuria*). Το δεύτερο αναφέρεται στην προσβλητική συμπεριφορά, 'ύβρι' (*contumeliam*). **qua...refutabimus:** i.e. parte, αφαιρ. του μέσου που χρησιμοποιείται εδώ 'τοπικά': 'μέσω του οποίου τμήματος'. Για την αναφ. δεξ ADD.1 **communibus:** κατηγορ. προσδ. 'με τα περισσότερα στοιχεία να είναι κοινά, γνωστά σ' όλους'. **Est minor injuria:** i.e. *contumelia* cf.5,1 'η ύβρις' είναι λιγότερο σημαντική από την αδικία. **quam...possumus:** 'την οποία (= αδικία) μπορούμε να την κάνουμε αντικείμενο διαμαρτυρίας πιο πολύ, κι όχι ποινικής διώξεως'. Το *exsequor* σημαίνει 'διώκω' γενικά, και ειδικά: 'διώκω ποινικά', Liv. 3,25,9. Για την αναφ. δεξ ADD.6 **quam...putaverunt:** ADD.6

10,2 Hunc adfectum: 'αυτό το πάθος' δηλ. το να θυμώνει κανείς, να εκνευρίζεται που τον έχουν 'υβρίσει'. **humilitas animi:** πρόκειται για την μικρότητα της ψυχής αυτού που δέχεται την *contumeliam*, κι όχι αυτού που την προξενεί. **ob dictum factum inhonorificum:** πρόκειται για τον 'λόγο' τον προσβλητικό (*dictum*) που θα ακούσει κάποιος να λέγεται εις βάρος του, και τον οποίον κατόπιν θα μετατρέψει (*factum*) μέσα στην συνείδησή του με δική του πλέον ευθύνη ως προσβλητικό (*inhonorificum*) για τον ίδιο. Έτσι πλέον για τους Στωικούς υπεύθυνος τελικά της 'ύβρεως' δεν είναι ο δράστης - ενεργητής που είπε η έκανε κάτι 'υβριστικό, αλλά το ίδιο το θύμα που θα τροποποιήσει, θα μετατρέψει αυτήν την έξωθεν κακή συμπεριφορά η κακό λόγο κάποιου σε 'λόγο' προσβλητικό για το άτομό του. Η ευθύνη λοιπόν βαρύνει το θύμα κι όχι τον δράστη. Αυτός είναι και ο ρόλος εξ άλλου του επιθέτου *inhonorificum*, που δεν είναι επιθετικός προσδιορισμός στο *dictum*, αλλά κανονικό κατηγορούμενο στο *factum*. Έτσι λοιπόν η ερμηνεία της παραπάνω φράσεως δεν είναι: «...εξ αιτίας μιας ατιμωτικής κουβέντας που έγινε (=ελέχθη)», διότι έτσι η ευθύνη για την κουβέντα αυτήν πέφτει πάνω στον δράστη της συμπεριφοράς• αλλά: «...εξ αιτίας μιας κουβέντας που έγινε (=φτιάχτηκε από το ίδιο το θύμα της προσβολής), έτσι ώστε να είναι ατιμωτική (για τον ίδιο)»• και εδώ η ευθύνη βαρύνει τον αποδέκτη της ύβρεως, διότι αυτός είναι που με δική του απόφαση 'κάνει - τροποποιεί' την όποια συμπεριφορά των άλλων σε 'λόγο - κουβέντα' ατιμωτική για τον ίδιο. Το τελικό βήμα είναι να θεωρήσει τον εαυτό του προσβεβλημένο• cf. 10,2 *In quae fere delicati et felices incidunt; non uacat enim haec notare cui peiora instant*. **ille me hodie... conlocavit:** παρουσιάζει τον τρόπο με τον οποίον ένας μη σοφός άνθρωπος θα εκλάβει ως προσβλητικές γι' αυ-

τόν τρεις συμπεριφορές που του επιφυλάχθηκαν στο παρελθόν• οι πράξεις αυτές από μόνες τους ήσαν *αδιάφορες*, όμως επειδή ο μη σοφός τις μετασχημάτισε *μέσα στο μυαλό του* ως ενέργειες προσβλητικές για τον ίδιο, νοιώθει *προσβεβλημένος, θιγμένος*, συνεπώς η ευθύνη της *προσβολής* βαρύνει τον ίδιο, κι όχι τους ενεργητές των πράξεων. **cum...admitteret:** εναντίωση. **non in medio me lecto sed in imo collocavit:** ο χώρος όπου γινόντουσαν τα Ρωμαϊκά 'δείπνα' λεγόταν *triclinium* λόγω του ότι διέθετε τρεις καναπέδες για 9 συνδαιτυμόνες (Vitr. De arch 6,5,6) που μάλιστα δεν ήσαν ίσοι κοινωνικά μεταξύ τους. Στην ύστερη αρχαιότητα το *triclinium* αντικαταστάθηκε από το *stibadium*, ένα χώρο που διέθετε ένα μόνο καναπέ σε σχήμα ημικυκλίου συνεχόμενο. Οι θέσεις στα 'δείπνα' με δεδομένη την άνιση μεταξύ των συνδαιτυμόνων κοινωνική τάξη ήσαν προκαθορισμένες με βάση το πρωτόκολλο ως εξής:

Η κλίνη του συμποσίου χωρίζεται σε τρεις ζώνες, ανώτερη, μεσαία, κατώτερη, και οι προσκεκλημένοι κάθονται αναλόγως της κοινωνικής θέσεως τους. Την κατώτερη ζώνη αποτελούν οι θέσεις 1,2,3• την μεσαία οι θέσεις 4,5,6• την ανώτερη οι θέσεις 7,8,9. Κάθε ζώνη εκ νέου διαιρείται σε τρεις θέσεις, ανώτερη, μεσαία, κατώτερη• οι θέσεις 1,4,7 είναι οι κατώτερες στην ζώνη τους• οι 2,5,8 οι μεσαίες στην ζώνη τους, και οι 3,6,9 οι ανώτερες στην ζώνη τους. Στο κείμενο δεν διευκρινίζεται αν το *in imo* είναι ζώνη η θέση• πιο πιθανό είναι να καθορίζεται ζώνη, δηλ. μία εκ των θέσεων 1,2,3.

	4	5	6	
	<i>Imus in medio</i>	<i>Medius in medio</i>	<i>Summus in medio</i>	
<i>Summus in imo</i>	3		7	<i>Imus in summo</i>
<i>Medius in imo</i>	2		8	<i>Medius in summo</i>
<i>Imus in imo</i>	1		9	<i>Summus in summo</i>

quid vocem: ευθεία ερώτηση. **nisi querellas:** quid vocem nisi <vocem> querellas.. Για τους Στωικούς οποιαδήποτε προσβλητική συμπεριφορά εις βάρος τους δεν έχει καμία επίδραση• μόνο οι αμαθείς και οι απαίδευτοι παίρνουν αυτές τις συμπεριφορές και τις κάνουν 'λόγους ατιμωτικούς' για τους ίδιους. **delicati, felices:** δύο κατηγορίες ανθρώπων που δέχονται τον επηρεασμό της *contumeliae*, δηλ. κάνουν την μετατροπή της εις βάρος τους κακής συμπεριφοράς σε προσβλητικό λόγο• απολαμβάνουν κοινωνικές διακρίσεις, όπως χρήματα, θέσεις, τίτλους και ψυχική ευαισθησία. Αυτές οι αιτίες τους καθιστούν εύκολα θύματα της *contumeliae* κάποιου άλλου. Αν δεν ήσαν 'ευαίσθητοι' και ούτε κοινωνικά 'διάσημοι' η ύβρις κάποιου δεν θα τους άγγιζε. **cui pejora instant:** 'στον οποίον συμβαίνουν πράγματα χειρότερα'. Οι Στωικοί δεν είναι ούτε ευαίσθητοι, αλλά ούτε και οικονομικά ευκατάστατοι. Αντιμετωπίζουν την ζωή χωρίς τέτοιου είδους στολίδια, σαν κάτι πιο τραχύ και δύσκολο (*pejora instant*). Δεν τους περισσεύει λοιπόν χρόνος να κάνουν τέτοιου είδους σκέψεις έστω κι αν κάποιος τους συμπεριφέρθηκε λίγο πριν άσχημα, οπότε δεν 'προσβάλλονται'. Για την αναφ. δες ADD.3

10,3 Nimio otio: αυτή η 'υπερβολική απραξία' είναι το αποτέλεσμα των ανθρώπων εκείνων που ζουν μέσα στην *τρυφή και στον πλούτο* (*delicati, felices* 10,2). Αυτό τώρα το *nimium otium* γίνεται με την σειρά του το αίτιο του επηρεασμού της 'ύβρεως' σε τρεις κατηγορίες ανθρώπων με διαφορετικές νοοτροπίες (*ingenia*):

- i. σ' αυτούς που έχουν *ingenia natura infirma*
- ii. σ' αυτούς που έχουν *ingenia muliebria*
- iii. σ' αυτούς που έχουν *ingenia inopia verae injuriae lascivientia*.

Ο τρόπος με τον οποίον λειτουργεί το *nimium otium* κατά περίπτωση και δημιουργεί την 'εντύπωση' της ύβρεως στον θιγόμενο είναι ο εξής:

- i. Η 'υπερβολική απραξία' αφ' ενός, και το 'αδύναμο εκ φύσεως, εκ καταγωγής πνεύμα' αφ' ετέρου που δεν μπορεί να προβάλλει αντιστάσεις σε κάθε τί, και ειδικά στην επιθυμία κάποιων να τους 'προσβάλλουν', έχει σαν αποτέλεσμα τον επηρεασμό του ανθρώπου από την προσβολή.
- ii. Η 'υπερβολική απραξία' αφ' ενός, και ένα 'θηλυπρεπές πνεύμα' αφ' ετέρου, που είναι υποχωρητικό φέρνει σαν αποτέλεσμα τον επηρεασμό του ανθρώπου από την προσβολή.
- iii. Η 'υπερβολική απραξία' αφ' ενός, και ένα 'πνεύμα που είναι αλαζονικό' γιατί ποτέ δεν έχει νοιώσει την πραγματική αδικία ζώντας μέσα στην τρυφή και στον πλούτο, φέρνει σαν αποτέλεσμα τον επηρεασμό του ανθρώπου από την προσβολή.

his commoventur: i.e. contumeliis. **quorum major pars constat:** 'το μεγαλύτερο κομμάτι αυτών των προσβολών', ADD.5. **vitio interpretantis:** από τις προσβολές που μας κάνουν ένα πολύ μεγάλο μέρος δεν είναι ακριβώς βλαπτικό για μας, δεν μας κάνει κακό, αλλά εμείς το νοιώθουμε έτσι διότι ερμηνεύουμε λανθασμένα (vitio interpretantis) τις προθέσεις του συνομιλητή μας, νομίζοντας ότι μας θίγει. **nec prudentiae quicquam...nec fiduciae:** οποίος αποδέχεται την προσβολή των άλλων 'αποδεικνύει με την τακτική αυτή ότι δεν έχει μέσα του ίχνος λογικής... ..και αυτοπεποιθήσεως' γιατί εμπιστεύεται τα σχόλια των άλλων για τον εαυτό του• **quicquam:** ουδέτ. υποκ. στο esse, prudentiae, fiduciae: γεν. διααρ. **qui...adficitur:** ADD.3 **non dubie enim:** με το **judicat**• επεξηγεί τις προηγούμενες σκέψεις: '...και αποδεικνύεται άφρων και χωρίς αυτοπεποίθηση, διότι χωρίς να καθίσει να σκεφτεί πρώτα τα λόγια των άλλων αμέσως προσβάλλεται'. **hic morsus:** το 'δάγκωμα' αυτό δεν είναι η 'κακή συμπεριφορά' κάποιου εις βάρος του θύματος. Είναι η μετατροπή αυτής της συμπεριφοράς σε 'λόγο ατιμωτικό', μία διαδικασία που γίνεται με ευθύνη του ίδιου του θύματος. **non sine quadam humilitate animi:** το 'δάγκωμα' αυτό έρχεται μαζί με την ταπείνωση, τον εξευτελισμό της ψυχής εκείνου που προσβάλλεται. **renuntiat sibi:** διαβεβαιώνει τον εαυτό του. **omnis has:** i.e. iniurias - contumelias **quas...dixerim:** ADD.6, cf. quas dixerim 16,3. **non vincit sed ne sensit quidem:** ο σοφός αυτού του είδους τις σκέψεις επειδή τις θεωρεί σαν απλές 'ταλαιπωρίες του νου, κι όχι σαν κάτι το σοβαρό, δηλ. σαν 'πνευματικές διαταραχές' δεν ασχολείται μαζί τους

10,4 Alia sunt quae sapientem feriunt: ο σοφός επηρεάζεται μόνο από 4 καταστάσεις: α) σωματικό πόνο, β) ασθένεια, γ) θάνατο παιδιών-φίλων, δ) υποδούλωση πατρίδος. Να σημειώσουμε ότι καμία από αυτές δεν στοιχειοθετεί 'ύβρι'. Για την αναφ. δεξ ADD.1 **ut dolor..:** i.e. est, αναφ. παραβολική πρόταση. **Nulla virtus est...:** 'δεν υπάρχει αρετή που να εξασφαλίζει στον σοφό την δυνατότητα να μη νοιώθει τίποτε, να μη πονά για τίποτε απολύτως'. **quae non sentias...:** ADD.4 **quosdam ictus recipit:** πρόκειται για τα τέσσερα πιο πάνω 'χτυπήματα'. **haec vero minora ne sentit quidem...:** 'προκειμένου όμως για τις ύβρεις και τις προσβολές, πράγματα μηδαμινά κι ασήμαντα, τα οποία είναι το θέμα μας εδώ τώρα, αυτές ούτε καν τις νοιώθει'. **adversus ea:** 'και απέναντι σ' αυτά τα τόσο μηδαμινά κι ασήμαντα, δηλ. στις ύβρεις και στις προσβολές...'. **nec...solita illa virtute utitur dura tolerandi:** '...δεν χρησιμοποιεί την συνηθισμένη εκείνη αρετή με την οποίαν αντιμετωπίζει δυσκολίες σαν κι αυτές που ανέφερα λίγο πριν, δηλ. θανάτους, σωματικό πόνο, δουλεία• διότι οι ύβρεις και οι προσβολές είναι πράγματα ασήμαντα (minora)'. **Tolerandi:** από το virtute, 'virtus tolerandi' = η αρετή της υπομονής, γεν. επεξηγηματική. Τέτοια γενική έχουμε κάθε φορά που μπορεί η γενική να γίνει ονομαστική και το ουσιαστικό που συνδέεται μαζί της να γίνει κατηγορούμενο, cf 'virtus iustitiae = iustitia virtus est', η αρετή της δικαιοσύνης = η δικαιοσύνη είναι αρετή. Και στην προκειμένη περίπτωση θα έχουμε: 'virtus tolerandi = virtus tollere est'.